

מקיים פריה ורביה בשני זכרים, דהרי אמרין דבית הלל לא ילפי ממשא דכיון דהיו לו שני בנים פירש מן האשה, דאמרי לך משה מדעתיה עבד, ואי נימא דמודו ב"ה דמקיים פריה ורביה בשני זכרים, מאי קשיא ליה לגמרא, וכתב שם הרשב"א בטעמא דמילתא, משום שאין יישובו של עולם בזכרים בלא נקבות עיי"ש, וכן דעת הריטב"א והמאירי שם, וכן נפסק בפשיטות ברמב"ם (פט"ו מהלכות אישות ה"ד) ובטור (אבהע"ז סימן א' ויור"ד סימן שצ"ב עיי"ש) ובשו"ע (אבהע"ז סימן א' ס"ה), דאין מקיים מצות פריה ורביה אלא בבן ובת דוקא.

[אח"ח 1234567]

דברי המהרי"ט, דבשני זכרים ולאחד מהם נולדה בת, מקיים פריה ורביה

אמנם כתב הכנה"ג (אבהע"ז סימן א' סק"ב) וז"ל: "מי שיש לו שני בנים ולאחד בת, שמעתי ממורי הרב [המהרי"ט], שקיים מצות פריה ורביה, ושעל זה היה סומך הוא ז"ל" עכ"ל, אבל כתב שם בשם מהר"א די בוטון ז"ל שחולק, וס"ל שצריך שיוליד הוא תחילה זכר ונקבה, ואע"פ שמתו ונשארו להם שתי בנות, א' מזה וא' מזו, קיים פריה ורביה, ואי לא לא עיי"ש.

ובן מוכח בפשטות מלשון הרמב"ם (פט"ו ה"ה מהלכות אישות): "נולדו לו ומתו והניחו בנים הרי זה קיים מצות פריה ורביה, בני בנים הרי הם כבנים, במה דברים אמורים בשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו באים מזכר ונקבה" עכ"ל, וכן הוא בשו"ע (שם סימן א' ס"ו), הרי מבואר דצריך שיוולדו לו לאבא עצמו זכר ונקבה, ואיך סמך המהרי"ט ז"ל על זה, דבנולדו לו שני זכרים, ולאחד מהם נולדה בת, דמקיים מצות פריה ורביה, והוא נגד דברי הרמב"ם.

ואין לומר דהמהרי"ט ז"ל סמך על דעת הירושלמי דמקיים מצות פריה ורביה אף בשני זכרים לדעת ב"ה, שהרי בבבלי בפשטות מוכח לא כן וכמו שנתבאר, וגם רוב הראשונים ז"ל לא סבירא להו כן, וכמו שפסקו הרמב"ם והטור והשו"ע, וגם בכנה"ג מבואר דעיקר טעמא דהמהרי"ט ז"ל הוא משום דנולדה לו לאחד הבנים בת, ושעל זה היה סומך, ועיין מה שכתב בזה באבני נזר (אבהע"ז סימן א').

אמנם בדברינו לקמן, נציע לפני המעיין סוגיית הגמרא בענין בני בנים הרי הם כבנים, ואם לדינא יש מקום לסמוך בשעת הדחק על דברי המהרי"ט ז"ל, דבשני זכרים ולאחד מהם נולדה בת. קיים מצות פרו ורבו.

כמה ענינים בסוגיא דיכיר, עוד עיין מה שכתבנו בזה בספר עזר מציון (ח"א סי' ו').

(ג) **מ"ז ע"ב** נאמן אתה לפסול עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך, ומי אמר רבי יהודה אבנים לא מהימן, והתניא יכיר וכו'. בביאור סוגיא זו, עיין מה שכתבנו בב"ב (אות פ"ב ד"ה אמנם לכאורה מוכח ואילך).

(ד) **נ"ג ע"ב** היכי דמי, אילימא כשאנסוהו עובדי אוצר החכמה כוכבים ובא עליה, והאמר רבא אין אונס לערוה לפי שאין קישוי אלא לדעת. ועיין בתוס' (ד"ה אין) שהאריכו בדינא דיהרג ואל יעבור בג' עבירות, ועיין מה שכתבנו בסוגיא זו בסנהדרין (אות כ"ד) ובספר שערי ציון (ח"ג סי' ט').

ובענין מה שכתבו התוס', דלאו דעבודה זרה דאמרינן ביה דיהרג ואל יעבור, דהיינו דוקא בקום ועשה, כגון שאומרים לו עכ"ם שיעבוד ע"ז, אבל בשב ואל תעשה וכעין קרקע עולם אין חייב למסור עצמו עיי"ש, עיין מה שכתבנו בזה שם (סנהדרין אות כ"ד ד"ה בתוס' ביבמות) ובספר שערי ציון (שם ח"ג סי' ט' ענף ד').

במצות פריה ורביה דצריך שיהיו לו בן ובת ובדין בני בנים הרי הם כבנים

קיום מצות פריה ורביה בשני זכרים, או דוקא בזכר ונקבה

(ה) **ס"א ע"ב** לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים, ב"ש אומרים שני זכרים, וב"ה אומרים זכר ונקבה שנאמר זכר ונקבה בראם. וקיי"ל כב"ה דבעינן זכר ונקבה, אמנם בירושלמי ביבמות (פ"ו ה"ו) מבואר דב"ה אפילו זכר ונקבה קאמרי, דזכרים עדיפי מנקבות, ומקיים פריה ורביה אף בשני זכרים, וכן דעת תוס' חד מקמאי בסוגיין (ס"א ע"ב), וכן כתב המאירי (שם) בשם גדולי הדורות [הוא בעל ההשלמה], וכן דעת תוס' רי"ד (שם), ועיין רשב"א בתשובה (סי' של"ט וש"מ) שמשמע שפוסק בזה כהירושלמי.

אמנם הרשב"א בחידושו בסוגיין (שם ס"א ע"ב) הוכיח מסוגיית הגמרא בבבלי שם (ס"ב ע"א). דלכ"ה לא

בדין בני בנים הרי הם כבנים, דעת הרמב"ם דכל שמתו הבן והבת מקיים פו"ר רק אם הניחו בן ובת, ודעת תוס' דאף בהניחו ב' זכרים קיים פו"ר

יבמות (ס"ב ע"ב): "בני בנים הרי הם כבנים, סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא וכ"ש ברא לברתא, אבל ברתא לברא לא, אמר ליה רבא לשבת יצרה בעיא והא איכא, דכו"ע מיהת תרי מחד לא וכו'" עיי"ש בסוגיא.

ודעת הרמב"ם דלא מקיים פריה ורביה במתו בנו ובתו, אלא כשהניחו בנו ובתו בן ובת, בן או בת מן הבן, ובן או בת מן הבת, וז"ל הרמב"ם (הלכות אישות פט"ו ה"ה): "נולדו לו ומתו והניחו בנים הרי זה קיים מצות פריה ורביה, בני בנים הרי הם כבנים, במה דברים אמורים בשהיו בני הבנים זכר ונקבה, והיו באים מזכר ונקבה, אף על פי שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו, הואיל והם משני בניו הרי קיים מצות פריה ורביה, אבל אם היו לו בן ובת ומתו והניח אחד מהן זכר ונקבה, עדיין לא קיים המצוה" עכ"ל, וכן הוא בשו"ע (אבהע"ז סימן א' סעיף ו') עיי"ש.

וכתב הב"ש (סק"ט) דמשמע מדברי הרמב"ם דאם הניחו בנו ובתו שני זכרים או שתי נקבות לא יצא ידי חובת פרו ורבו, אבל דעת תוס' שם (ס"ב ע"ב ד"ה וכל שכן) דשני זכרים מהני כיון שבאו מזכר ונקבה עיי"ש.

ביאור פלוגתתן, דכל שהניחו בני בנים, האם קיום המצוה בבן ובת הראשונים או בשניים, דכל שהניח בני בנים חשבינן שלא מתו לענין פו"ר

ויש לבאר פלוגתת הרמב"ם ותוס' על פי מה שיש להסתפק מהו דינא דבני בנים הרי הם כבנים, דאמרין דכשמתו בניו והניחו בן ובת קיים המצוה, דיש לפרש דמתקיימת עתה המצוה בבן בנו דחשיב כבנו לענין פרו ורבו, וחשיב כאילו בן בנו הוא כמו בנו הראשון הנולד לו לזקן, או דיש לפרש דאין המצוה מתקיימת עתה בבן בנו כלל, דבן בנו לא חשיב כבנו, אלא אמרינן דכיון דבנו הנולד לו השאיר אחריו זרע, הנה נתקיימה המצוה בבנו הראשון אף שמת אח"כ, דכיון שהשאיר אחריו שם וזכר, לא חשיב כמת לענין מצות פרו ורבו, ועיקר קיום המצוה נעשה באמת בבנו הראשון.

וכך היא משמעות לשון הנמוק"י בסוגיין: "בני בנים, כלומר שאם מת ראובן ודינה בחיי יעקב, והיה לו לראובן חנוך, נפטר יעקב מפריה ורביה, דלא חשבינן לראובן כמאן דליתיה כיון דנשאר ממנו בן" עכ"ל, מבואר דעיקר הטעם הוא דחשיב כאילו הבן הראשון לא מת לענין פרו ורבו, ועיקר קיום המצוה עתה הוא בבן הראשון ולא בבני הבנים.

ולפי"ז יש לומר, דהרמב"ם סבירא ליה כהצד הראשון שזכרנו. דקיום המצוה עתה היא בבני הבנים

דחשיבי כבנים לענין קיום מצות פרו ורבו, ולכן בעינן שיהיו בני הבנים זכר ונקבה דוקא, ולא יוצא ידי חובתו אם הניחו ב' זכרים, דעיקר קיום המצוה היא עתה בבני הבנים, והתוס' יש לומר דסבירא להו דעיקר קיום המצוה היא בבן ובת הראשונים, ובבני בנים נמשך קיום המצוה שהיה בבן ובת הראשונים דחשיב שעדיין קיימים הבן ובת הראשונים לענין דינא דפריה ורביה, וממילא לא אכפת לן אם הניחו שני זכרים [או אפילו שתי נקבות לדעת השלטי גיבורים שהביאו הח"מ והב"ש, וכ"כ הב"י והדרכי משה עיי"ש], דעיקר קיום המצוה לא מתקיימת עתה בבני בנים עצמם, אלא מעמידים הבני בנים קיום המצוה שבבן ובת הראשונים.

והמכוון בזה, דהנה אמרינן התם בסוגיא (יבמות ס"ב ע"ב) בטעמא דבני בנים הרי הם כבנים "אמר

רבא לשבת יצרה בעינן והא איכא", והיינו שמטעם זה מהני אם הניחו הבן והבת שני זכרים או שתי נקבות לפי התוס', דכיון דקיום ותכלית מצות פרו ורבו הוא שיתקיים שבת [עיינן מה שכתבנו בזה בס"ד בספר עזר מציון (ח"א סימן ב' ענ"א)], אם כן אף שהניח הבן בת, חשיב שנתקיימה עיקר המצוה על ידי הבן הראשון, ובזה שהעמידו בניו תולדות ונתקיים על ידם שבת, חשיב כאילו לא מתו לגבי קיום מצות פרו ורבו, וסגי בשבת כל דהו לענין שיחשב שלא כלה זרעו של הבן [אף דדין שבת יש הסוכרין דמקיים בבן ובת דוקא, ויש הסוכרין דמקיים בבן או בבת, עיינן ט"ז (אבהע"ז סימן א' סק"ז) ובספר פרי יצחק (ח"א סימן מ"א), ואלו לדעת התוס' מתבאר דמקיים או בב' זכרים או בב' נקבות, דהרי מפרשים דברי הגמרא "לשבת יצרה בעיא והא איכא", דמייירי בשני זכרים, וקשה מדוע בעי ב' זכרים, הרי סגי בבן או בבת כדין שבת לאותם שיטות, צ"ל דאין הביאור בגמרא דאחר שמתו הבנים צריך שיתקיים דין שבת, אלא צריך שהבן והבת כל אחד מהם ימשך ממנו מציאות של המשך ולא יעברו מן העולם בלי זרע, ולא בעינן קיום דין שבת, וז"ש "לשבת יצרה בעיא והא איכא", דהיינו בעינן שיהיה קיום והמשך לבן ולבת שנולדו ויהיה מציאות של שבת, או שנפרש שמכל בן ובת שלו צריך שמכל אחד מהם יתקיים דין שבת, ואז תלוי בשיטות הנ"ל בקיום דין שבת].

ועיקר סברא זו בביאור דברי התוס', מפורשת בדבריהם שם (ד"ה כל שכן) שכתבו על מאי דאיתא התם דאם יש לבן בן ולבת בן, קיים מצות פרו ורבו דבני בנים הרי הם כבנים, וז"ל: "אע"ג דאמרין לעיל אין שני זכרים חשובים כבן ובת, הכא שבא מכח מי שפטרנו מפריה ורביה, פשיטא דקאי שפיר הבן במקום הבת" עכ"ל, ויש להבין מ"ש "שבא מכח מי שפטרנו מפריה ורביה", דהרי הכא הרי מתה הבת ולא קיים פריה ורביה לרבי יוחנן דמיי"ל

לא קיים פריה ורביה לשבת יצרה בעינן והא ליכא, אם כן יש לומר, דגם לרמב"ם עיקר השיעור והקיום של מצות פרו ורבו הוא שיהיו לו בן ובת וכמו שכתבנו לבאר דברי התוס', אלא דבזה פליג הרמב"ם על תוס', דמתי חשבינן את קיום המצוה שבבן ובבת שאינו כמאן דליתא, דוקא כשיש מכחם קיום מציאות שבת, דהיינו זכר ונקבה שבאו מזכר ונקבה, דכל שיש קיום שבת מחמת הבן והבת יחדיו, חשיב שהבן והבת קיימים לענין קיום מצות פריה ורביה, שהרי טעמא דפריה ורביה אליבא דרבי יוחנן הוא משום דבעינן לשבת יצרה.

ולדעת תוס' י"ל דאף אם הבן מניח בת והבת מניחה בת, מ"מ כל שלא כלה זרעם של הבן או הבת, לא חשיבי כמאן דליתא לענין קיום פריה ורביה, אבל כו"ע סברי דבני בנים אינם ממש כבנים שלו שמקיים בהם מצות פריה ורביה בבני בנים עצמם, אלא דבני בנים כבנים לענין זה שמחמתם מקיים מצות פריה ורביה בבן והבת הראשונים שמתו, דהא לא כלה זרעם מכח הבן והבת [לדעת תוס'], או דנתקיים מכח הבן והבת דין שבת [לדעת הרמב"ם].

שוב ראיתי ביש"ש (יבמות פרק ו' סימן כ"ט) שהוקשה לו כן, בנולדו לו לזקן בן ובת משני בניו הזכרים, מדוע לא מקיים פרו ורבו הרי יש לו עתה בני בנים בן ובת, וכתב שם וז"ל: "ועוד נראה בעיני, דבעינן לכתחילה זכר ונקבה, ושוב דבני בנים הבאים מהן חשובים כבנים ועומדים במקומם, אבל אי לא הוי בתחילה אלא ב' נקבות או ב' זכרים ומתו, תו לא מהני בני בנים אפילו זכר ונקבה, דעיקר טעמא דבני בנים היינו שיעמדו במקומם כמו שהיו בתחילה, והיכא דלא הוי סגי מעיקרא בהני, אף השתא לא מהני" עכ"ל, והביאור כנ"ל, דמחמת בני בנים לא פקע קיום המצוה בבן ובת דמעיקרא, ורק אם באו מבן ובת בתחילה, שבהם נתקיימה המצוה, מהני בן ובת לעמוד במקומם.

ביאור דינא דלהשלים, דכל שבן אחד של הזקן קיים, לענין להשלים שיעור דפו"ר מהני בת הבן משום שקיים מקצת עיקר המצוה

אמנם מה שכתבנו דבני בנים לא חשיבי כבניו ממש לענין קיום מצות פריה ורביה, לכאורה איכא לעיוני ממאי דאמרינן התם בסוגיא דיבמות (ס"ב ע"ב), דמקשינן על רב הונא דס"ל דהיו לו בנים ומתו קיים פריה ורביה "מיתיבי בני בנים הרי הן כבנים, כי תניא ההיא להשלים", ופירש"י "כגון שלא היה לו לזקן אלא בן אחד ונשא הבן אשה והוליד בת, פטור הזקן, שהרי השלים זה את חובתו, אבל אי הוה ליה מעיקרא זכר ונקבה ואפילו מתו בלא בנים, קיים פריה ורביה" עכ"ל.

כוותיה ונתבטל קיום המצוה ובאמת לא פטרתו מפריה ורביה [נועין בתשובת מהר"ם מלובלין (סימן ט"ז) שכתב דסברת התוס' דחוקה].

ולפי מה שכתבנו בזה יתבאר בכוונתם, דבאמת נפטר הזקן מפריה ורביה בלידת הבן והבת, דעיקר קיום המצוה היה בבן והבת הראשונים, ואף שמתה הבת אח"כ, מ"מ לענין קיום מצוה דפריה ורביה חשיבא כעדיין קיימת, וז"ש התוס' "פשיטא דקאי הבן במקום הבת", דהיינו דלא חשיבא הבת כמאן דליתא לענין קיום מצות פרו ורבו, כיון דהניחה זרע, וסגי בזה בשבת כל דהו.

ראיה שאי אפשר לומר דקיום המצוה בבן ובת השניים, מהא דאם נולדו מבן בן ובת או משני זכרים בן ובת לא קיים המצוה

אמנם מה שכתבנו בדברי הרמב"ם דמתקיים המצוה בבני הבנים כאילו הם בנים ממש ולכן בעינן שילדו בן ובת מבניו, צריך עדיין ביאור, דזה אין לומר שבני הבנים חשיבי כבניו ממש ומקיים בהם מצות פריה ורביה כמו שמקיים בבניו, דהרי מפורש בסוגיין דאם נולדו בן ובת מבן אחד לא מקיים פריה ורביה וכמפורש גם ברמב"ם (שם פט"ו ה"ה): "אבל אם היו לו בן ובת ומתו, והניח אחד מהן זכר ונקבה, עדיין לא קיים מצוה", וכן הוא בשו"ע (שם אבהע"ז ס"א ס"ו), וכן כשנולדו ב' בנים ומתו, ואחד הניח בן ואחד הניח בת, לא קיים המצוה, כמבואר בדרכי משה (סק"ד) ובב"ש (סק"ט).

1234567

וקשה הרי סוף סוף יש לו בבני בניו בן ובת, ואם הביאור דבני בנים הרי הם כבנים כפשוטו, דמקיים המצוה בבני בניו כאילו הם בניו ממש, מאי אכפת לן דבאו מבן אחד או משני זכרים, אלא ודאי דאין הביאור כן, ואין מקיים המצוה בבני בנים אלא כשבאו מבן ובת שלו דוקא, וכלשון הרמב"ם (פט"ו ה"ה מהלכות אישות): "במה דברים אמורים בשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו באים מזכר ונקבה, אע"פ שהזכר בן בתו והנקבה בת בנו, הואיל והם משני בניו הרי קיים מצות פרו ורבו" עכ"ל, וכמו שנתבאר, דבני בנים מהני שיחשבו בניו כקיימים לענין קיום מצות פרו ורבו, לכן בעינן שיהיה לזקן בתחילה בן ובת.

לדעת הרמב"ם צ"ל דקיום המצוה בבן ובת הראשונים וכל שהניחו שניהם בן ובת חשבינן שלא מתו לענין מצות פו"ר

אמנם י"ל דהביאור בדעת הרמב"ם, דהנה קיום מצות פריה ורביה הוא שיתקיים דין שבת, ולכן ס"ל לרבי יוחנן דקיי"ל כוותיה (יבמות ס"ב ע"א) דהיו לו בנים ומתו

(יבמות פ"ו סימן כ"ט) בשם רבינו ישעיה, וכן הביא המאירי שיטה זו דקיי"ל כתירוצא דלהשלים, והיינו אם יש לו בן והוליד הבן בת, קיים מצות פרו ורבו, דתירוצא דלהשלים אמת אף לרבי יוחנן.

אמנם הביא בזה המאירי שיטות החולקים בזה, דסבירא להו דמאי דאמרינן "כי תניא ההיא להשלים", הוא רק לרב הונא, דס"ל דאם מתו הבן והבת קיים את המצוה, לכן צריכין לפרש את הברייתא "בני בנים הרי הם כבנים" לענין להשלים, אבל לדידן דקיי"ל כרבי יוחנן, דמתו בנו ובתו לא קיים מצות פרו ורבו, מפרשין את הברייתא כפשוטה, דמיירי שנולד לזקן בן ובת, ומת הבן, והיה לו לבן זה בן, שקיים הזקן פריה ורביה, וכמו שפירש"י עיי"ש, וכן כתב הב"ש (סק"ט) דלא קיי"ל כתירוצא דלהשלים.

ועפ"ז היה מקום לבאר דברי הח"מ (סימן א' סק"ז) וז"ל: "ואם היו לו בן ובת ומת הבן והוליד בת או להיפך, אפשר דאף לדברי הרמב"ם מהני, ואפשר דלא מהני" עכ"ל, והב"ש (סק"ט) חולק וכתב וז"ל: "ואם הבן קיים ולא הוליד עדיין והבת מתה והניחה בן, נראה דלא קיים פריה ורביה" עכ"ל.

ודברי הח"מ צריכים ביאור, דכיון דלדעת הרמב"ם בעינן זכר ונקבה שבאו מזכר ונקבה, הכא הרי ליכא זכר ונקבה אלא שני זכרים או שתי נקבות, אמנם לפי מה שנתבאר, יש לומר דס"ל לח"מ דתירוצא דלהשלים קאי אף למסקנא, וכמו שפסק המהרש"ל ביש"ש (יבמות פ"ו סימן כ"ט) בשם רבינו ישעיה, וחזינן דכל שיש כבר בן ובעינן רק להשלים, קיל יותר, וכמו דמהני להשלים על ידי בני בנים של אותו בן ראשון וכמבואר בסוגיא התם, הכי נמי יש לומר דלענין להשלים מהני אם הניחה הבת שמתה בן, להחשיבה שאינה כמאן דליאת לגמרי לענין להשלים, דהא הזקן סוף סוף יש לו בן, ובן הבת מהני להשלים להחשיבה לבת קיימת לענין להשלים חיוב הזקן, ומ"ש הרמב"ם דבעינן שניחו הבנים בן ובת מיירי דוקא שעיקר קיום המצוה נתבטל, שמתו בנו ובתו של הזקן נומאי דמספקא ליה לח"מ בדין זה, יש לפרש דזה גופא מספקא ליה אם קיי"ל כתירוצא דלהשלים, ודו"ק.

ביאור דברי הב"ש בדינא דלהשלים

אמנם בדברי הב"ש מבואר שלא כדברינו בגדר דינא דלהשלים, דהנה יעויין בדרכי משה (סק"ד) שכתב וז"ל: "ונראה לי דאף אם שני בנים או בנות הבאים מזכר ונקבה פוטרים, הואיל ואתו מכח שפטרם מפריה ורביה, מכל מקום זכר ונקבה שבאו מב' בנים או בנות, אין פוטרינן, ופשוט הוא. דאם לא כן לעולם יפטר ב' בנים או בנות. דאי

ולכאורה קשה, דהא קיי"ל כבית הלל דבעינן בן ובת ולזה אף רב הונא מודה, והכא הרי לא נולדו לו לזקן בן ובת, ומוכח מזה לכאורה, דבת הבן חשיבא כבתו ממש של הזקן, וכאילו נולדה לזקן עצמו, ובדין זה דלהשלים לא מצינו שחולק רבי יוחנן על רב הונא, אם כן קשה מה שהערנו לעיל, מדוע שנולדו בן ובת מזכר או משני זכרים לא קיים המצוה לדידן דקיי"ל כרבי יוחנן, וזו לכאורה קושיא שקיימת בגוף הסוגיא ביבמות, דכיון דאמרינן דלהשלים מהני אף שנולדה בת מהבן, דחשיבא הבת כבתו של הזקן ממש, איך אמרינן אח"כ דלכו"ע מיהת תרי מחד לא, דהיינו אם נולדו בן ובת מבן אחד לא מהני, הרי בני בנים כבניו של הזקן עצמו הוו.

ומוכח מזה, דכל מאי דאמרינן דבני בנים הוי כבנים שבני הבן הוו ממש כבנו של הזקן, זה דוקא להשלים, דהיינו שנתקיים כבר עיקר החיוב שיהיה לו לזקן בנים, וקיים מקצת מצות פריה ורביה בבן אחד על כל פנים, וצריך להשלים שיעור חיובו שיהיה לו בן ובת גם כן, ולגבי דין זה של השלמת החיוב, יותר קיל, ואפשר שיושלם החיוב אף על ידי בני בנים, לכן כשיש לו כבר בן, בזה אמרינן דמהני בני בנים להחשב כבנים ממש להשלים שיעור קיום המצוה, ולזה מהני אף שאותו בן הוליד בת, הכא שמתו הבן והבת הראשונים ואי לו כלל לזקן בנים אלא רק בני בנים ובהם מתקיימת המצוה, בזה אמרינן דצריך שיהיו לו בנים בין מן הבן ובין מן הבת, דהכא לא הוי בגדר להשלים אלא כדי שיקיים עיקר חיובו לדידן דקיי"ל כרבי יוחנן, דהיו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה.

ולפי"ז איכא שני אופנים בדינא דבני בנים הרי הם כבנים, אופן אחד, היכא שמתו בנו ובתו של הזקן והניחו בן ובת, דבזה מתקיימת פו"ר מדינא דבני בנים הרי הם כבנים דלא חשבינן לבנו ובתו של הזקן כמאן דליתנהו לענין מצות פרו ורבו, כיון דנשאר מהם זרע, ומתקיימת המצוה בבנו ובתו הראשונים, ואופן שני, היכא דהבן הראשון של הזקן קיים, והוליד בת, קיים המצוה מדין בני בנים הרי הם כבנים, דחשיבא הבת כבתו של הזקן ממש, וזהו דינא דלהשלים הנזכר בסוגיא, דכיון שעיקר קיום המצוה נתקיימה בבן הראשון, מהני הבת להשלים החיוב, דלענין להשלים חשיבא הבת כבתו של הזקן ממש ומדינא דבני בנים הרי הם כבנים.

מחלוקת הראשונים והפוסקים, אם שנויא דלהשלים הוא לדינא, ונ"מ אם הוליד בן אחד והבן הוליד בת

ולפי"ז באמת שנויא דלהשלים קאי אף לפי המסקנא, וקיי"ל כן לדינא. וכמו שפסקו כו המהרש"ל

ובהם מתקיים עיקר החיוב [ואין הביאור דבני בנים ר"ל דלא חשבינן לבן הראשון כמאן דליתא כל שהניח בן ובת], וכשאמרו בסוגיא שם ביבמות "דכו"ע מיהת תרי מחד לא", הנה בזה נדחה מהלכה תירוץ דלהשלים, לכן תלוי דינא דהדרכי משה הנ"ל בזכר ונקבה שבאו משני זכרים, בדינא דלהשלים.

אמנם מה שכתב הדרכי משה בסיום דבריו להוכיח דבזכר ונקבה הבאים משני בנים לא מקיים פריה ורביה, וז"ל: "דאל"כ לעולם יפטרו ב' בנים ובנות, דאי אפשר שלא יצא מהן זכר ונקבה לעתיד" עכ"ל, הנה לא נתבררו לן הדברים, דהרי אמרינן בסוגיא לרב הונא דבני בנים הוו כבנים להשלים, והיינו שאם נולד לזקן בן, ולבן נולדה בת, קיים הזקן פרו ורבו, עיי"ש ברש"י, ולפי דברי הדרכי משה קשה, דאם כן יקיים המצוה בבן אחד, דאי אפשר שלא יצא ממנו נקבה לעתיד, אלא בעל כרחך כל שמת הזקן ועדיין לא נולדה הבת בחייו לא מקיים פרו ורבו אף שאח"כ נולדה לאותו בן בת, ה"נ כשיש שני זכרים לא קיים עדיין כלל המצוה כל שלא נולדו הבן ובת בחייו, אף שלעתיד יולד לו בת, וצ"ע בזה.

זהו טעמא דהמהרי"ט דהוליד שני זכרים ואחד מהם הוליד בת, דקיים הזקן פו"ר, משום דינא דלהשלים

ולפי כל מה שנתבאר, יש לומר שזהו טעמא דהמהרי"ט ז"ל, דמי שיש לו שני בנים ולאחד מהם נולדה בת, שקיים מצות פרו ורבו, והערנו לעיל, דלא מקיים אלא אם בתחילה היו לו לזקן בן ובת, וכדמוכח מלשון הרמב"ם הנ"ל (פט"ו ה"ה מהלכות אישות): "במה דברים אמורים בשהיו בני הבנים זכר ונקבה והיו באים מזכר ונקבה" עכ"ל.

ולפי כל הנ"ל מיושב שפיר, דהרי פשוט הוא, דעובדא דהמהרי"ט ז"ל מיירי כשהיו הבנים קיימים או לפחות אחד מהם היה קיים [שהרי מיירי שנולדה להם בת אחת, ואם מתו הזכרים, ודאי לא קיים המצוה בנקבה אחת, אלא ודאי מיירי שלפחות אחד מהבנים היה קיים], וס"ל דשינויא דלהשלים קיימא לדינא וכדעה הראשונה שהביא המאירי, וכדעת רבינו ישעיה והמהרש"ל, אם כן ודאי דמהני בת הבן להשלים שיעורא דפריה ורביה כיון ששני הבנים או אחד מהם קיים, וכמו שנתבאר, ומה שכתב הרמב"ם דבעינן שיהיו בתחילה בן ובת, וכל שהיו בתחילה שני זכרים והניחו בן ובת לא קיים מצות פריה ורביה, וכמ"ש ג"כ הדרכי משה (סק"ד), מיירי שמתו שני הזכרים, ולזה לא מהני בן ובת שלהם כיון דהאב לא קיים אף מקצת מצות פריה ורביה ולא חשיב להשלים. אבל כל שקיימים שני הזכרים הראשונים או

אפשר שלא יצא מהן זכר ונקבה לעתיד" עכ"ל, וכתב על זה הב"ש (סק"ט) וז"ל: "כי לפי המסקנא בש"ס לא אמרינן בני בנים משלימים" עכ"ל, ר"ל דדוקא לרב הונא אמרינן כן, אבל לדידן דקיי"ל כרבי יוחנן לא קיי"ל כתירוץ דלהשלים, וכדעה השניה שהביא המאירי.

ודברי הב"ש צריכים ביאור, דבפשטות דברי הדרכי משה מיירי שאותם שני בנים הראשונים כבר מתו, וכדמוכח כן מלשונו, שכתב דאינו דומה לשני בנים או בנות שבאו מזכר ונקבה שקיים פרו ורבו [והיינו דעת תוס' שם (יבמות ס"ב ע"ב)], והתם מיירי כשמתו הבנים הראשונים וישנם רק לבני בנים, הכי נמי בזכר ונקבה שבאו מב' זכרים בהכי מיירי, אם כן אינו דומה כלל להא דאמרינן בש"ס שם (יבמות ס"ב ע"ב) דבני בנים משלימים, וכמו שפסק המהרש"ל (יבמות שם סימן כ"ט), והמאירי (שם) הובאו דבריהם לעיל, דהתם עיקר הטעם בזה משום שבן אחד של הזקן קיים, וקיים מקצת המצוה, ולכן להשלים שיעור מהני אף בבני בנים, אבל כשמתו שני הזכרים בניו של הזקן, לא חשיבי בני בנים להשלים כיון דאין בניו של הזקן קיימים, וכמו שנתבאר כן לעיל בארוכה, אם כן דברי הב"ש שתולה דינא דהדרכי משה בדינא דלהשלים, צריכים ביאור, דבאמת אין להוכיח מדינא דהדרכי משה דקיי"ל דלא אמרינן להשלים, דעיקר טעמא דהדרכי משה אינו משום דלא אמרינן להשלים, אלא טעמו מכח סברת תוס' יבמות הנ"ל (ס"ב ע"ב ד"ה שכן) דכשהניחו הבן והבת הראשונים שני זכרים, קיים המצוה משום שבא מכח מי שפטרנו מפריה ורביה, ופשיטא דקאי הבן במקום הבת עיי"ש, חזינן דהכל תלוי בבן והבת הראשונים ואין קיום המצוה כלל בבני הבנים, אלא דלא חשבינן לבן הראשון כמאן דליתא כל שהניח בן ובת, וכמו שהבאנו לעיל מהנמוק"י, לכן ס"ל לדרכי משה דה"ה כשהניחו שני הזכרים בן ובת לא מהני, דהעיקר תלוי בקיום המצוה שבבן ובת הראשונים.

וראיה לזה מדברי המהרש"ל הנ"ל (יבמות פ"ו סימן כ"ט), דאף שפסק דבני בנים משלימים, ואם נולד לו בן, ולבן נולד בת, קיים מצות פרו ורבו, ואעפ"כ פסק המהרש"ל שם, דאם נולד לו שני זכרים ומתו, והניחו בן ובת לא קיים המצוה עיי"ש, ודוק.

וצריך לומר דס"ל לב"ש, דלאותו טעם דאמרינן להשלים, אין הביאור כמו שכתבנו לעיל, דכיון דבן אחד של הזקן לא מת קיל טפי, ומהני בזה שיחשב בן הבן כבנו ממש להשלים חיוב פריה ורביה של הזקן, אלא עיקר הטעם בזה, דבני בנים ממש כבנים לענין פריה ורביה, ואם נולד לו זכר ומת הזכר והניח בן ובת, גם כן קיים המצוה למ"ד להשלים, דבני בנים כבנים ממש לענין קיום המצוה דפריה ורביה.

אמנם כיון שאין דין זה מוסכם, וכמבואר במאירי לדעה אחת, וכן מבואר בב"ש (סק"ט) דלא קיי"ל כתירוצא דלהשלים, על כן אין לסמוך על המהרי"ט ז"ל בזה אלא בשעת הדחק, וכשיש קושי גדול בדבר, ולצרף דעתו ז"ל כסניף לעוד צדדי היתר שימצאו בכל נידון ונידון.

גם יש לצרף בנידון דידן כל הני רבוותא שהזכרנו לעיל שפסקו כדברי הירושלמי, דבשני זכרים מקיים פריה ורביה, וסבירא להו דאף הבבלי ס"ל הכי, עיין תוס' חד מקמאי ביבמות (ס"א ע"א), ובתוס' רי"ד (שם), ועיין אבני נזר (אבהע"ז סי' א') שכן מבואר בזה"ק, על כן היכא שיש ב' זכרים ולאחד מן הזכרים נולדה בת, יש להקל בשעת הדחק ולסמוך על שיטות אלו לענין קיום מצות פריה ורביה, וכאמור, דרך היכא שיש עוד צדדי היתר, יש לסמוך ולצרף שיטות אלו כסניף להיתר.

בגדרי עשה דפריה ורביה

(כו) **ס"ב ע"א** איתמר היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה, וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה, רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה דהא הוה ליה, וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה, גר שנתגייר כקטן שנולד דמי. וקיי"ל כרבי יוחנן, וכמו שפסק הרמב"ם (פרק ט"ו מהלכות אישות ה"ו): "היו לו בנים בגיותו ונתגייר הוא והם, הרי זה קיים מצוה זו" עכ"ל, וכן פסק השו"ע (אבהע"ז סימן א' ס"ז).

והנה רבותינו האחרונים ז"ל נתקשו בסוגיא זו, איך יתכן אליבא דרבי יוחנן דמקיים מצות עשה דפרו ורבו כשהיו לו בנים בהיותו עובד כוכבים, הרי בני נח אינן מצווין על פריה ורביה, ואמאי מקיים עשה דפרו ורבו כשהיו לו בנים בגיותו, הא באותה שעה לאו בר חיוב פרו ורבו הוי, אם כן אותן בנים לא עלו לו לפטרו לאחר שנעשה בר חיוב, דהיינו לאחר שנתגייר, וכמו שהקשה כל זה בטורי אבן (ר"ה כ"ח ע"א ד"ה אלימא), וכמו שמוכח שם בר"ה, שאינו נפטר בזמן החיוב במה שעשה בזמן הפטור.

דברי המנ"ח שעיקר מצות פו"ר הוא הויית הבנים, לכן היו לו בנים בהיותו עכו"ם ונתגייר, לר"י קיים פו"ר, והאחרונים חולקים, דעיקר המצוה שיעשה מעשה שיביא לידי פו"ר

ובמנחת חינוך (מצוה א' אות ב') כתב לבאר ענין זה, דעיקר מצות פריה ורביה היא שיהיה לו בנים ויתיחסו אחריו, אם כן בגירותו בעת שחל עליו החיוב מקיים מצות פרו ורבו דהרי יש לו בנים. והבעילה

אחד מהם, מהני אם יש להם בת, דהוי כדינא דלהשלים, דאמרינן בזה בני בנים הרי הם כבנים ממש לענין להשלים שיעור פריה ורביה כל שיש לזקן בן אחד.

ולפי"ז אף כשהיה לזקן בן אחד ואותו בן נולדה לו בת, גם כן קיים מצות פריה ורביה, דתירוצא דלהשלים קאי למסקנא, וכמו שמפורש כן בדברי המאירי ורבינו ישעיה והמהרש"ל הנ"ל.

אמנם עדיין יש לעיין בכל דברינו, מסתימת דברי הרמב"ם והשו"ע הנ"ל, שסתמו דלא מקיים פריה ורביה אלא כשנולדו לזקן בן ובת בתחילה והניחו הם בן ובת, והשמיטו דינא דלהשלים, והיה להם להשמיענו חידוש גדול בזה, דמקיים הזקן מצות פריה ורביה אף באופן שנולד לו בתחילה רק בן, ואותו בן הוליד בת, משמע מזה דס"ל כדינא דלהשלים אינו להלכה.

אמנם יש לומר בזה, דאין מזה סתירה, דיש לומר דכיון שלא מפורש דין זה בגמרא, אלא נאמר כתירוצן אליבא דרב הונא, ואינו מוכרח מן הסוגיא דקיי"ל הכי, וכדס"ל באמת להנהו רבוותא שהביא המאירי, לכן השמיטו הרמב"ם, אבל אין הכרח דלא סבירא ליה לרמב"ם דינא דלהשלים.

אמנם יש להסתפק אם נולד לזקן בת, וילדה אותה בת בן, אם אמרינן בזה דינא דלהשלים ומקיים בזה מצות פריה ורביה, דכל מאי דמצינו דמהני דינא דלהשלים הוא רק כשנולד לזקן בן וילד הבן בת, וכמבואר ברש"י שם (ס"ב ע"ב ד"ה כי תניא), אבל בבית שילדה בן לא מצינו דמהני דינא דלהשלים, ובנים עדיפי מבנות לענין קיום דינא דפריה ורביה, וכמבואר ברשב"א בסוגיין (ס"א ע"ב), והוכיח כן מדאמרינן בסוגיין (ס"ב ע"ב) "בני בנים הרי הם כבנים, סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא, וכ"ש ברא לברתא, אבל ברתא לברא לא" עיי"ש, אמנם הכנה"ג שם (אבהע"ז סי' א' ס"ק ב') פשיטא ליה דבשתי בנות נולד לאחת הבנות בן, שקיים מצות פריה ורביה עיי"ש.

סכום לדינא

ובהצעה לדינא בנידון דידן, הנה עולה מדברינו דבשעת הדחק יש לסמוך בזה על דעת המהרי"ט ז"ל, דאם יש בנים זכרים ולאחד מן הבנים יש בת, שקיים מצות פריה ורביה, דהרי מצינו בדברות קדשם של הראשונים ז"ל, המאירי לדעה אחת, ורבינו ישעיה, וכן המהרש"ל, דסבירא להו דתירוצא דלהשלים קאי לדינא וכמו שנתבאר לעיל (ד"ה ולפי"ז באמת ואילך), וכן משמע בח"מ (סי' א' סק"ז) דיש צד לומר כן, ומדברי הרמב"ם והשו"ע אין הכרח גמור שחולקים על דיו זה. וכמו שנתבאר.

ורבו שעליו הוא הבעילה, שרק זה הוא בידו, ואין לו לבטל מזה עד שיהיו לו בנים" עכ"ל עיי"ש עוד בזה.

הנה מתבאר, דחולקים האחרונים על המנחת חינוך בשני ענינים, ראשית - דמעשה הביאה הוא עצמו מעשה מצוה ואינו רק כהכשר מצוה, שנית - דקיום המצוה אינו בלידת הבנים, אלא קיום המצוה הוא מעשה הביאה עצמו, וכשיש לו בן ובת נפטר מעתה מן המצוה, אבל לידת הבנים אינו קיום המצוה, ולמנחת חינוך לידת הבנים הוא עצם המצוה וקיומה.

ולכאורה יש לומר דדברי המנחת חינוך והפרי יצחק צודקים מאוד, וכדמשמע פשט לשון הסוגיא הנ"ל ביבמות "היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה", וכן לשון הרמב"ם הנ"ל (פט"ו מהלכות אישות) "שהרי זה קיים מצוה זו", מבואר דיש בזה קיום מצוה, ואין הביאור דרק נפטר מחיוב המצוה ובהגהותיו לטור הרגיש בזה הגאון רצ"פ פראנק ז"ל, וכתב בזה וז"ל: "ומה שאמרו אם היו לו בנים בגיותו ונתגייר, יצא ידי פרו ורבו, אין הכוונה שקיים מצוה עשה זו, אלא כלומר שקיים פרו ורבו, שעתה אינה מוטלת עליו מצוה פרו ורבו" עכ"ל.

מה שהקשו על המנ"ח דלא מצינו מצוה במה שאין מסור בידו של אדם, לכאורה מצינו כן במצות מילה

ובענין מה שהעירו בדברי המנחת חינוך, דכיצד נאמר שדבר שמסור בידי שמים ואין בידו של אדם לעשותו דחשיב מצוה עשה, הנה מצינו דוגמא לזה במצות מילה, דהמצוה היא של הבן, והוא זה שמחויב במצוה, והוא זה שמקיימה, וכדאמרינן במתניתין בקידושין (כ"ט ע"א): "כל מצות הבן על האב אנשים חייבין ונשים פטורות", ואמרינן בגמרא: "אמר רב יהודה הכי קאמר, כל מצות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו", ואמרינן התם דמילה בכללן, הנה מבואר דהוי מצוה הבן והוא מקיים המצוה, ומאי דאמרינן דמילה היא ממצות עשה שחייבין עליה כרת (כריתות ב' ע"א), היינו דוקא אם הבן הוא המבטל את המצוה אחר שגדל, אבל אם שביטל במזיד המצוה של מילת בנו, אין חייב כרת, כמ"ש הרמב"ם (פ"א ה"א מהלכות מילה) "שאין הכרת תלוי אלא בערל עצמו".

ולכאורה יש להבין, איך מקיים הבן את מצות המילה כשמל אותו אביו ביום השמיני, הרי אז לא היה הבן כלל בר חיובא, ואיך מועילה מצוה המילה שעשה אביו כשהיה קטן, לפטרו לאחר מכן לכשיגדיל, ולכאורה ודאי הוא. דמקיים הבן את מצות המילה בזה שהוא במציאות

[1234567]

שמתחילה אינה אלא הכשר מצוה, ורק הכשר המצוה היה בפטור, אבל עיקר המצווה שהיא הוויית הבנים הוא בזמן החיוב, עיי"ש באורך בזה, וכן כתב בשו"ת פרי יצחק (ח"א סוף סימן ס"ב).

והגאון ר' צבי פסח פראנק ז"ל בשו"ת הר צבי (או"ח ח"ב סימן ע"ו) ובהערותיו על הטור (ריש אכן העזר) ובהערות על המנחת חינוך (מצוה א'), מאריך לדחות דבריהם, וכתב שם וז"ל: "וגם עיקר הסברא לא מתקבל, דהרי לידת הבנים וחיותם לא מסור ביד אדם כלל, שזהו דבר הנעשה ממילא בידי שמים והאדם אין יכול לעשות בזה כלום, וכיצד נאמר דבדבר שהוא אינו עושה ואינו יכול לעשות, זהו קיום מצוה עשה, ובודאי צריך לומר דמה שאמרה תורה ואתם פרו ורבו, היינו שמצוה על האדם לעשות מעשה שיבוא לידי פרו ורבו, ובהמעשה מקיים מצוה בוראו, ולידת הבנים וחיותם זה שיעורין להמצוה, דכל זמן שלא נולדו או שמתו, עדיין לא קיים המצוה, וחיוב המצוה נמשכת עד שיוולדו ויהיו בחיים, ואז נגמר המצוה" עכ"ל [ועיקר סברא זו דדבר שהוא בידי שמים ואינו בידו של אדם לא צותה עליו תורה, כבר כתבה התוס' רי"ד (קידושין ע"ח ע"א) גבי מאי דאמרינן התם דכה"ג באלמנה אינו לוקה משום לא יחלל זרעו בשלא גמר ביאתו, וז"ל: "פירוש אבל אם גמר ביאתו לוקה משום לא יחלל זרעו ואע"פ שלא נתעברה, שאין העיבור תלוי אלא בידי שמים, והא מה שיש לו לעשות עשה ועל הביאה הזהירו הבורא" עכ"ל, וציין לדברי התוס' רי"ד בקובץ הערות (סי' ס"ט)].

וכתב שם עוד בשו"ת הר צבי (שם), דהא דאמרינן בסוגיא ביבמות הנ"ל היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, דקיים פריה ורביה, אין הכוונה שקיים מצוה עשה זו, אלא כלומר שפקעה ממנו מצוה פרו ורבו ואינו חייב לקיים המצוה, ובפועל נתקיים הענין בלי מצוה, עיי"ש ¹²³⁴⁵⁶⁷אח"כ בל"ה דבריו.

וכן כתב בשו"ת אגרות משה (אבהע"ז ח"ב סימן י"ח) וז"ל: "דאף שלא מסתבר לומר כהמנחת חינוך, שהמצוה לא תהיה על מעשה, אבל המעשה שנצטוו בפרו ורבו אינה הולדת הבנים, דזה אינו בידו, אלא המצוה וחיוב שעליו הוא לבעול אשתו ביאה גמורה שיהיה אפשר מזה להוליד וכו' דבגמר ביאה נחשב מקיים אף שעדיין לא נתעברה כלל, כיון דרק זה בידו לעשות, וחיוב זה לבעול אשתו איכא עליו מצד פרו ורבו עד שיוולדו לו בן ובת שאז נפטר, ומדויק לשון המשנה ביבמות דף ס"א, שלא אמר כמה בנים מחויב אדם להוליד, אלא אמר לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כו' יש לו בנים. דפירושו דמצוה פרו

בזה שחתום בבשרו חותם הברית שנעשה על ידי מילת אביו, וכבר כתב כל זה בספר מהר"ח אור זרוע (סימן י"א) וז"ל: "ומענין המילה, נראה דאין האב חייב למול בנו בידיו, אלא לעסוק שיהא נימול, דומיא דכל הני דקחשיב התם (קידושין כ"ט ע"א) ללמדו תורה ללמדו אומנות וכו' או בסוכות דכתיב חג הסוכות תעשה וכו' וכי לא יאמר לאחר לעשות סוכה, וכן גבי תפילין וכי לא יקשרם לו אחר בזרועו, וכן ציצית, אלא כל הני עיקר מצוותן אינו העשייה אלא שהמילה חתומה בבשרו, וכן ישיבתו בסוכה, וכן תפילין המונחין בראשו ובזרועו, ומילה גם היא עיקר מצותה כן, שאל"כ דוד המלך ע"ה שהיה מצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום בלא מצוה נזכר על המילה (מנחות מ"ג ע"ב), ואם לא היה מצות המילה אלא העשייה, למה שמח עליה יותר מראשו וזרועו וכל גופו שקיים בהם מצות תפילין וציצית, וכמה מצוות, אלא מילה היא מצוה בכל עת כתפילין המונחין בראשו וציצית בגדו [עוד עיין בתוס' רי"ד (ע"ז כ"ז ע"א) ובחידושי הגרע"א ז"ל (שם), מה אה"ח 1234567] שכתב בענין מילת גוי".

ובפשטות מבואר הוא בדברי הפוסקים ז"ל, דשייך קיום מצות מילה אף היכא שאין בזה חיתוך הערלה, והקיום הוא בזה שהתניוק הוא מהול, כגון בנוול מהול לדעת הבה"ג שהובא בתוס' ביבמות (מ"ו ע"ב ד"ה דרבי) דאינו צריך הטפת דם ברית, ואף לשיטות שצריך הטפת דם ברית הוא משום ספק ערלה כבושה, והרמב"ם פסק בהלכות תרומות (פ"ז הי"א) דנוול מהול אוכל בתרומה, וכתב שם הרדב"ז דאע"ג שצריך להטיף ממנו דם ברית, מ"מ לאו ערל הוא [ועיין במאירי ביבמות (ע"ב ע"א) מה שהקשה על זה דהא סוף סוף ספק ערלה כבושה היא], ועיין בביאור הגר"א ז"ל (יו"ד סימן רס"ד סק"י) דבנוול מהול צריך הטפת דם ברית משום ספק ערלה כבושה, לכן עכו"ם שמל אין צריך אחרי כן הטפת דם ברית כלל כיון דאין לו ערלה כבושה עיי"ש, ובמשכנות יעקב כתב בדעת הרמב"ם דבנוול מהול צריך הטפת דם ברית, אינו משום ספק ערלה כבושה, אלא שצריך להטיף דם ברית משום דהטפת דם ברית גופא הוא מצוה בפני עצמה, כמ"ש רש"י בשבת (קל"ד ע"א), והטפת דם ברית מצוה כדכתיב גם את דם בריתך, הנה מבואר מכל זה בפשטות, דמי שאין בו ערלה מחמת שנוול מהול או דמלוהו עכו"ם, הנה מצות מילה מקוימת בו ממילא, ובענין מילה בלילה, דעת הב"י (סימן רס"ב) דלדעת רוב הפוסקים אין צריך הטפץ דם ברית, ועיי"ש ברמ"א וש"ך ובט"ז.

אמנם אין מכל דברי הפוסקים הנ"ל ראייה דקיום מצוה הוא במה שהוא מהול, דיש לומר דאין בזה קיום מצוה. אלא שפטור הוא מלקיים המצוה. וכמו שכתב

מהול, וקיום זה יש לו כשהוא גדול גם כן [כי זה לא מסתבר לומר שבאמת אינו מקיים המצוה אלא שהוא פטור מן המצוה כשגדל, כי קשה לומר שהתורה צותה לעשות מצות מילה באופן שצריך המחוייב בה, דהיינו הבן, אף פעם לא יקיים המצוה].

ומוכח מזה לכאורה, דשייך לקיים מצוה אף שמעשה המצוה נעשה בפטור, מ"מ כל שקיום המצוה הוא דבר המתמשך [וכדמוכח כן מהא דדוד המלך ע"ה (מנחות מ"ג ע"ב) בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ כו' אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתיישרה דעתו, דמוכח שהמצוה שיהיה מהול, וכמו שהוכיח כן בשו"ת מהר"ח אור זרוע [הובא לקמן], שייך לומר שמכאן ולהבא מקיים המצוה, וכמו דאמרינן כן במילה, דמקיים הבן את המצוה שהוא מהול אף שמעשה המילה נעשה בו בהיותו פטור מן המצוה, הכי נמי יש לומר במצות פרו ורבו, אף שנעשה מעשה הביאה בפטור כשהיה גוי, מ"מ מקיים את המצוה עתה אחר שנתגייר כיון שמציאות קיום המצוה יש לו עתה דהא יש לו בן ובת, וכלשון רבי יוחנן שם בסוגיא ביבמות (ס"ב ע"א) "רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה דהא הוה ליה".

שני ענינים בדין מילה, חיתוך הערלה, וענין ברית שחתם בבשרינו לעולם, וזה הוא קיום המתמשך

ובאגב נציין כאן, דמה שהנחנו במצות מילה דהוי קיום המתמשך, אף שיש שני ענינים במצות מילה, והם ענין הסרת הערלה, וענין ברית שחתם בבשרינו לעולם, וכדכתיב (בראשית י"ז): "זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו, המול לכם כל זכר, ונמלתם את בשר ערלתכם, והיה לאות ברית ביני וביניכם", דענין "המול לכם" הוא חיתוך הערלה, וענין "אות ברית" הוא תוספת קדושה ומעלה שיש על ידי המילה, וכבר האריך בזה בספר בית הלוי (ח"ב סימן מ"ז), דמצות מילה נמשכת על האדם כל ימי חייו, דמלבד דמעשה עצמה של המילה דהיינו חתיכת הערלה, דהוי מצוה, עוד זאת נמשכת היא לעולם, דהמצוה הוי על ישראל שיהיו נימולים וכמו שכתב "והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם" עיי"ש.

ובספר בית הלוי על התורה (פרשת לך לך) כתב בענין זה, שיש שני חלקים במצות מילה, שהוא הסרת הערלה, וגם תוספת מעלה וקדושה להתקדש בקדושת ישראל על ידי מעשה המילה, וכתב שם שזה מה שמברכים בברכות המילה "וצאצאיו חתם באות ברית קודש" עיי"ש באורך בזה שזה ענין מילה ופריעה, עכ"פ מבואר הוא שיש במילה קיום מצוה המתמשך, דהיינו אות ברית קודש, וזה קיום המצוה שיש לבז. בזה שהוא מדוש בקדושת ישראל

שעתה יש לו בן ובת, ועיין בזה לקמן (ד"ה הנה יש להסתפק ואילך) מה שכתבנו בזה בארוכה.

ומפורש כן להדיא במנחת חינוך, כהצד השני שכתבנו, שכתב בהא דמבואר בסוגיא ביבמות שם (ס"ב ע"א) דבהיו לו בנים ומתו דלא קיים פרו ורבו, וז"ל (מצוה א'): "והנה לפי מאי דקיי"ל היו לו בנים ומתו, לא קיים המצוה, נראה בעליל דמצוה זו אינה כשאר מצות לולב ומצה ודומיהם דאין להם משך זמן, רק תיכף שנעשה המצוה יצא, אבל כאן אינו כן, דהביאה לא הוי גוף המצוה רק הכשר מצוה, ועיקר המצוה הוא לידת הבנים, ובכל רגע חל עליו החיוב, ואם מתו לא קיים מכאן ולהבא, וזה פשוט" עכ"ל, הנה מבואר, דמקיים המצוה כל רגע ורגע וממילא מיושבים דברי המנחת חינוך וכמ"ש לעיל.

י"ל דרך ממוצעת דמעשה המצוה הוא הביאה וקיום המצוה הוא בהויית הבנים, ומיושב קושיית המנ"ח מהתוס' דבאמת הביאה היא חלק מהמצוה

אמנם בעיקר הנידון כאן, אם מעשה הביאה הוי הכשר מצוה או דהוי גוף המצוה עצמה, הוכיח המנחת חינוך עצמו מדברי התוס' ב"ב (י"ג ע"א ד"ה כופין) ובכ"מ, שהקשו דחצי עבד וחצי בן חורין, אמאי כופין את רבו לשחררו, דליתי עשה דפרו ורבו וידחה לא תעשה דלא יהיה קדש, ותירצו דלא הוה בעידנא, דהל"ת הוא בהעראה והעשה הוא בגמר ביאה עיי"ש, ומוכח מזה דהביאה עצמה היא מעשה המצוה ולא רק הכשר מצוה, עיי"ש עוד בזה בדברי המנחת חינוך (מצוה א' דף א' ע"ג).

ויתכן היה לומר בזה דרך ממוצעת בין המנחת חינוך והפרי יצחק, לשאר האחרונים הנ"ל, דיש לומר דגם הביאה וגם הוויית הבנים הם עצם המצוה, דהיינו, מעשה המצוה אשר מחויב האדם לעשות הוא מעשה ביאה בשיעור כזה שיתהוה מהם בן ובת, אמנם קיום המצוה הוא במה שיש לו בן ובת, וקיום מצוה זה של הוויית הבנים צריך להיעשות על ידי מעשה מצוה דוקא נדוגמא לזה, עיין ט"ז אבהע"ז (סוף סימן א'), דבנתעברה באמבטי לא מקיים מצות פריה ורביה כיון דיש לו בנים שלא על ידי ביאה, והטעם יש לומר כנ"ל, כיון דצריך שהוויית הבנים תהיה על ידי מעשה, והמכוון התכליתי מן המצוה דהיינו הוויית הבנים, לשבת יצרה, זה עצם קיום המצוה, ודרך זו שונה מדרכו של ההר צבי והאגרות משה שהבאנו לעיל, דמדבריהם מתבאר דקיום המצוה הוא במעשה הביאה עצמו, וצריך לעשות מעשה ביאה בשיעור כזה שיהיו לו בן ובת, וכשיש לו בן ובת קיום המצוה הוא במעשה הביאה שהביאו לבו ובת. ולדרכינו קיום המצוה הוא בהוויית

השאגת אריה גבי מילת פסולים, דאף דלא הוי ערל מ"מ אין בזה קיום מצוה כלל, ואכמ"ל עוד בדיני מילה.

לדעת המנ"ח דהמצוה היא הוויית הבנים, אף שקיים המצוה בהיותו גוי, מ"מ קיום המצוה הוא קיום המתמשך, וכשנתגייר קיים המצוה כיהודי

ונחזור הלעניננו, דהנה עוד הקשה שם בספר הר צבי, דחידושו של המנחת חינוך עדיין אינו מספיק לתרץ את קושיית הטורי אבן הנ"ל, דאף לפי דברי המנחת חינוך דקיום מצוה עשה הוא הוויית הבנים, הרי נתקיים עשה זה בשעה שהיה גוי דהרי נולדו לו הבנים בגיותו, ואז היה פטור, ואיך יעלו לו אותם הבנים שנולדו אז בזמן הפטור, לזמן שנעשה בר חיובא דהיינו לאחר שנתגייר עיי"ש.

ולכאורה טענה זו תלויה במה שכתבנו להסתפק לקמן, אם גדר מצות פרו ורבו הוא לקיים המצוה פעם אחת בימי חייו, דהיינו להעמיד בן ובת, ואין קיומה של המצוה מתמשך בכל יום ויום, ומשנולדו לו הבן והבת כבר קיים המצוה, ואחרי כן יוצא במה שקיים לפני כן נוכשמתו הבן והבת אין הביאור דעד עתה נתקיימה מצותו, ומכאן ולהבא מחויב לקיים המצוה מחדש, אלא דאיגלאי למפרע שלא קיים כלל את המצוה, או דיש לומר, דגדר מצות פרו ורבו הוא דבכל יום מימי חייו מחויב הוא שיהיה לו בן ובת, וכשנולדו לו הבן והבת מעתה מקיים את המצוה בכל יום ויום דהרי בכל יום ויום יש לו בן ובת, ואין יוצא במה שקיים המצוה לפני כן אלא כל יום ויום הוא קיום מצוה חדש, וכשמתו הבן והבת, עד עתה קיים המצוה באותן ימים, ומכאן ולהבא צריך לקיים מחדש את המצוה.

ועתה יש לומר, דכל דברי ההר צבי צודקים, דוקא אם נניח כהצד הראשון שכתבנו, דדינא דפרו ורבו הוא מצוה חד פעמית להעמיד בן ובת ואין קיום המצוה מתמשך בתמידות כל יום, אלא בשעת לידתם של הבן והבת אז נגמר קיום המצוה ויצא עתה במה שקיים המצוה בתחילה, אם כן שפיר קשיא ליה כנ"ל, מדוע קיים המצוה לאחר שנתגייר, הרי נתקיימה מצותו בהוויית הבנים בשעה שלא היה בר חיובא, ואיך יועיל אותו קיום דהיינו הוויית הבנים שבגיותו, כקיום מצוה בזמן חיובו לאחר שנתגייר.

אמנם לצד השני שכתבנו, דקיום המצוה דפרו ורבו הוא מתמשך בתמידות, וכל יום ויום שיש לו בן ובת ממשיך לקיים בזה מצות פרו ורבו, אם כן אף שהוויית הבנים היתה בגיותו, מ"מ קיום המצוה אחר שנתגייר אינה מחמת הוויית הבנים בתחילה בגיותו, אלא עתה אחר שנתגייר ונעשה בר חיובא. אז הוא קיום המצוה מחמת

לסדר נשים) מדברי הרמב"ם הנ"ל, דדעת הרמב"ם שאין הב"ד כופין על מי שאינו רוצה לישא אשה, ולכן לא פירש הרמב"ם בפט"ו מהלכות אישות שכופין על מצות פרו ורבו, ועפ"י כתב שם התויו"ט שדברים אלו חולקין הם על דברי הרא"ש ביבמות (פרק הבא על יבמתו סימן ט"ז) שהבאנו לעיל, שכופין ב"ד לישא אשה לקיים פריה ורביה.

אמנם הנה לא מצינו בדברי הפוסקים מי שיאמר שהרמב"ם חולק על הרא"ש בזה, שאין כופין לישא אשה לקיים פרו ורבו, ומר"ן ז"ל (אבהע"ז סימן א' ס"ג) סתם הדין כדברי הרא"ש, ולא הוה שתיק מרן ז"ל אם היה מוכח שהרמב"ם חולק בזה על הרא"ש, והנמוק"י שם בפרק הבא על יבמתו (דף כ"א ע"א מדפי הרי"ף) משה בפשיטות דעת הרמב"ם והרא"ש בזה, וכתב שם וז"ל: "וכתבו מן המפרשים ז"ל, דנכון הוא כרווק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה, שב"ד יכפוהו לישא אשה לקיים פריה ורביה, וכן נראה מרברי הרמב"ם ז"ל שכתב בספר נשים פרק ט"ו, כיון שעבר עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, וכן משמע בגמרא, ואם כן הוה ליה כשאר מצוות עשה, שהיו מכין ער שתצא נפשו או עד שיקיים המצוה" עכ"ל [ונעתה ראיתי בספר בני אהובה (פט"ו מהלכות אישות) דס"ל בדעת הרמב"ם שאין כופין לישא אשה לקיים פרו ורבו עיי"ש, ועיין בכל זה בשו"ת משיב דבר (סימן י"א), ובשו"ת צפנת פענח (סימן רפ"ד), עוד עיין בקובץ שיעורים כתובות (אות ר"ג)].

י"ל בדעת הרמב"ם שאין כופין על עצם מעשה הקידושין, אבל מודה שכופין לישא אשה לקיים פו"ר, ודברי הרשב"א שאין כופין כלל על פו"ר

ומה שהוכיח התויו"ט מלשון הרמב"ם בפירוש המשניות, דלא כופין לישא אשה לקיים פרו ורבו, הנה יש לכאורה לומר, דכוונת הרמב"ם לחלק בין ייבום וחליצה לבין קידושין, דבייבום הכפייה על עצם המעשה, או חלוץ או יבם, אבל בקידושין אין הכפייה על עצם מעשה הקידושין, דהרי סיבת הכפייה היא על מצות פרו ורבו, ורק בגונא שאומר אני רוצה לישא אשה כלל, יכוהו עד שתצא נפשו או יאמר רוצה אני לקיים פריה ורביה, וכמו שמדייק כן המהריק"ש מלשון השו"ע הנ"ל (סימן א' ס"ג): "ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא אשה, בית דין כופין אותו לישא אשה כדי לקיים מצות פריה ורביה", דוקא שאינו רוצה לקיים פריה ורביה, אבל אם רוצה להתאחר כדי למצוא זוג נאה, לא כייפינן ליה, עיין בזה בברכי יוסף, אם כן מבואר, דאין הכפייה על עצם מעשה הקידושין ואין בכח בית דין לכפות על זה כלל. והכפייה היא על הסכמתו לקיום

הבנים, וכן שונה דרכינו מדרכו של המנחת חינוך והפרי יצחק, שלדבריהם מעשה הביאה הוא רק הכשר מצוה, ולדרכינו מעשה הביאה הוא גוף המצוה, וכמו שהוכיח ^{אורח החכמה} המנחת חינוך מדברי התוס' הנ"ל בב"ב (י"ג ע"א).

שוב ראיתי שיסוד דברינו מבוארים בקיצור בספר קובץ הערות (סימן ס"ט אות כ"ה ואילך), שכתב ליישב קושיית המנחת חנוך (מצוה א') שהקשה על דברי התוס' בב"ב (י"ג ע"א) שכתבו דלא אתי עשה דפרו ורבו ודחי לאו דלא יהיה קדש משום דלא הוי בעידנא, כיון דמקיים פרו ורבו בגמר ביאה, והקשה המנחת חינוך דהרי אפילו בגמר ביאה גם כן לא קיים המצוה עד שיולדו הבנים, ומיישב הקובץ הערות וז"ל: "ונראה לומר דאף דקיום המצוה הוא רק בלידת הבנים, מ"מ מעשה המצוה מה שמוטל על האדם לעשות היא הביאה, דהלידה באה אח"כ מאליה בידי שמים, וכה"ג חשיב שפיר בעידנא, דלא בעינן לקיום המצוה בשעת עבירה הל"ת, אלא סגי במעשה המצוה גרידא, ומשום הכי בגמר ביאה חשיב בעידנא, אבל העראה אינה ממעשה המצוה אלא הכשר להמעשה ועל כן לא הוי בעידנא" עכ"ל עיי"ש, וזה כמו שנתבאר.

ויעיין בלשון הרמב"ם (פרק ט"ו מהלכות אישות ה"א): "אבל אם לא קיים חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים", משמע מזה קצת שעצם המצוה היא הביאה עצמה, לדברי המנחת חינוך הוה ליה למימר "חייב שיהיו לו בנים על ידי שיבעול בכל עונה" ודו"ק.

דברי הרא"ש שכופין אדם לישא אשה לקיים מצות פו"ר, וראיית התויו"ט שהרמב"ם חולק, שהנשואין הוא דבר עומד ברשות האדם ורצונו

כתב הרא"ש בפרק הבא על יבמתו (סימן ט"ז) וז"ל: "וכן היה נכון ברווק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה, שיכפוהו ב"ד לישא אשה לקיים פריה ורביה" עכ"ל, וכן פסק מרן ז"ל בשו"ע (אבהע"ז סימן א' ס"ג) בלא חולק.

והנה כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בהקדמה לסדר זרעים, בטעמא דמילתא שהתחיל התנא סדר נשים במסכת יבמות, וז"ל: "והתחיל במסכת יבמות, והטעם שהצריכוהו להתחיל ביבמות ולא התחיל במסכת כתובות, ועיון השכל נותן שהיתה ראויה להקדים, אבל נעשה זה, מפני שהנשואין הוא דבר עומד ברשות אדם ורצונו ואין לב"ד לכופ אדם עד שישא אשה, אבל היבום הוא מוכרח לעשותו, ולומר לו או חלוץ או יבם, והתחלה בדברים המוכרחים הוא הנכון והראוי מן הדברים שאינם מוכרחים, ועל כן התחיל ביבמות" עכ"ל. ולמד התויו"ט ובהקדמה

אינה חלק מקיום המצוה, אלא דכשיש לו בן ובת נפטר מן המצוה, וכמו שהבינו בספר הר צבי ובאגרות משה, ובה מסתבר שהביאור הוא שמחויב להשתדל במצות פרו ורבו במעשה הביאה, עד שישלים שיעור השתדלותו, דהיינו כשיהיו לו בן ובת יפטר, אם כן אין המצוה מחויבת בכל יום ויום שיהיו לו בן ובת, ואין קיום המצוה נמשך, דהרי עצם הקיום הוא במעשה הביאה, והוי כמצות לולב וכדומה, דבמעשה המצוה נגמר קיומה.

אמנם לדעת המנחת חינוך שהבאנו לעיל (ד"ה ובמנחת חינוך), דמעשה הביאה הוא רק הכשר מצוה, ועצם קיום המצוה הוא בזה שיש לו בנים, הנה בזה יש לומר, דבאמת מחויב הוא בכל יום ויום שיהיה לו בן ובת, וכשנולדו לו הבן והבת באמת מקיים מצוה בכל יום ויום, וכשמתו הבנים קיים עד אז את המצוה, ומכאן ולהבא מתחייב מחדש [אמנם אין בזה הכרח גמור, דגם לדרך זו יתכן שבשעת הוויית הבנים בתחילה מקיים המצוה, וכשמתו הבנים לא קיים למפרע וכמו שהזכרנו אופן כזה לעיל (ד"ה ולכאורה ואילך)].

ומפורש כן במנחת חנוך (מצוה א') [הובא לעיל ד"ה ומפורש כן], שכתב וז"ל: "והנה לפי מאי דקיי"ל היו לו בנים ומתו, לא קיים המצוה, נראה בעליל דמצוה זו אינה כשאר מצות לולב ומצה ודומיהם דאין להם משך זמן, רק תיכף שנעשה המצוה יצא, אבל כאן אינו כן, דהביאה לא הוי גוף המצוה רק הכשר מצוה, ועיקר המצוה הוא לידת הבנים, ובכל רגע חל עליו החיוב, ואם מתו לא קיים מכאן ולהבא, וזה פשוט" עכ"ל.

עפ"י יש להסתפק בדעת הרמב"ם שהמתאחר לקיים פו"ר מבטל מ"ע, אם ר"ל שמבטל מצוה של אותו יום, או שאיחור חשיב ביטול גם כן

ולפי חקירה זו שהצבנו בתחילת דברינו, יש להסתפק בהבנת דברי הרמב"ם (פט"ו מהלכות אישות ה"ב): "והאיש מצווה על פריה ורביה וכו', וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה" עכ"ל.

והנה יש להסתפק בביאור דברי הרמב"ם, "הרי זה עובר ומבטל מצות עשה", אם הכוונה בזה שיש חיוב בכל יום ויום דומיא דמצות תפילין, הכי נמי בכל יום ויום הוי כחיוב מצוה חדש של פריה ורביה. וכשמתאחר מלקיים

מצות פרו ורבו וההשתדלות בזה למצוא זוג נאה, אם כן הכפייה אינה על גוף מעשה הקירושין, וזו כוונת הרמב"ם הנ"ל "שהנשואין הוא דבר עומד ברשות אדם ורצונו ואין לב"ד לכוף אדם עד שישא אשה", דהיינו כמו שנתבאר, משא"כ בייבום וחליצה הכפייה על מעשה מסויים לאותה אשת אחיו, שייבם או יחלוץ.

ומדברי הרשב"א בתשובה שהבאנו לקמן (ד"ה ובחקרי לב), מתבאר דאין כופין כלל על מצות פרו ורבו, ולא דמי לשאר מצוות עשה, שכתב שם, דהא דצריך לישא אשה ולא להתאחר, הוא בגדר זריזין מקדימין, ואין זמנה בהול עיי"ש, ולפי"ז ודאי הוא שלא יכפוהו לקיים המצוה, דלא מצינו שכופין להזדרז בקיום המצוה כדי לקיים זריזין מקדימין [שו"ר בספר חקרי לב (ריש אבהע"ז), שהעיר בזה מדוע לא נזכר שהרשב"א חולק בזה על הרמב"ם, ומתוך כך הוכיח דבאמת אין פלוגתא בזה עיי"ש בארוכה בזה].

ואוצר החכמה
אח"ח 1234567

ספק אם מצות פריה ורביה אחת היא כל ימי חייה, או דהוי מצוה כל יום ויום

הנה יש להסתפק בענין מצות פריה ורביה, אם הגדר הוא שיקיים את המצוה בכל יום ויום מימי חייו דומיא דתפילין שהוא חיוב בכל יום ויום, וכשיש לו בן ובת, מקיים בכל יום ויום מימי חייו את המצוה, כי עיקר המצוה שיהיו לו בנים, וכשמתו בניו דקיי"ל כרבי יוחנן (יבמות ס"ב ע"א) דאינו מקיים פריה ורביה, הביאור בזה, דעד עתה קיים פריה ורביה בכל יום ויום, וכשמתו בניו מעתה אינו מקיים פריה ורביה.

או אפשר להבין, דעיקר מצות פריה ורביה היא להעמיד בן ובת אחריו, ואין החיוב בכל יום ויום, אלא צריך לקיים פעם אחת במשך ימי חייו מצוה זו, ושלא יפטר מן העולם בלי להשאיר בן ובת, וכשנולדו בן ובת כבר קיים המצוה [וכדברי המהרי"ט שנביא לקמן, שמצות פריה ורביה אחת היא כל ימי חייו], ואם מתו לאחר זמן בחיים חיותו של האב, נתברר למפרע שעדיין לא קיים כלל, כיון דבן ובת שמתו בעודו בחיים לא מקיים בזה למפרע פרו ורבו, כיון שנתברר שאין המשך לזרעו.

תלוי במחלוקת האחרונים הנ"ל, דהסוברין דהביאה היא המצוה החיוב הוא פ"א, והסוברין דהוויית הבנים היא המצוה החיוב הוא כל יום ויום

וכפי הנראה, תלוי ספק זה במה שנתבאר לעיל פלוגתת האחרונים ז"ל, אם דינא דפרו ורבו הוא מעשה הביאה בשיעור כזה עד שיהיו לו בן ובת. והוויית הבנים

היינו להפסיק לפי שעה וזמן מה ואחר כך חוזר לתלמודו, אבל לא להיות ריחיים בצוארו שהוא ביטול תורה תמידי עולמית, ויוכל לבא לידי שכחה, לשכוח דברי תורה הרבה כשלא יהיה לו פנאי לחזור על תלמודו כראוי, ואין ידיעת התורה נדחית מפני מצוה זו דפרו ורבו אף שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים, עיי"ש עוד בזה, וכן כתב הנצי"ב ז"ל בהעמק שאלה (שאלתא ק"ג ס"ק י"ר), ולפי"ז אף לדרך שכתבנו, דמצות פריה ורביה הוי בכל יום ויום מצוה בפני עצמה, ובכל יום ויום מבטל עשה ואינו רק מתאחר בקיום המצוה, מ"מ אמרינן בזה דתלמוד תורה דוחה מצוה זו, דכל שיכול שיבוא ביטול תורה תמידי, אמרינן בזה דהעוסק בתלמוד תורה פטור משאר מצוות, וכמו שכתב הרמב"ם הנ"ל.

דברי המהרי"ט דפו"ר מצוה אחת היא כל ימי חייו, ומתאחר חשיב מבטל מ"ע, מחמת השיהוי דחשיב כביטול מצוה

אמנם במהרי"ט (חלק ב' סימן מ"ז) מבואר ביאור אחר בדברי הרמב"ם, וז"ל: "נשאלתי על מי שארס בת קטנה אחת בסבלונות כמנהג העיר, וכתוב בשטר האירוסין שנשבע הבחור לחותנו על כל הכתוב לעיל, וגם שבועת הבחור היתה שלא לארס ושלא לקדש את שום בת ישראל עליה בחייה ושלא יגרשנה, אם חלה עליו שבועה זו, לפי שהבחור הרי הוא כבן שלושים שנה והנערה כבת חמש כבת שש, וזהו"ל כנשבע לבטל את המצוה שצריך להמתין לה עד שתגיע לפרקה שתהא ראויה להריון, איברא דודאי ביטול מצוה איכא משעברו עליו עשרים שנה, כדאמרינן בפ"ק דקידושין, עד עשרים שנה הקב"ה יושב ומצפה וכו', וכתב הרמב"ם ז"ל בפרק ט"ו מהלכות אישות, כיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה, הרי זה עובר ומבטל מצוה עשה, ויש לפקפק שמא לא אמרו שאין השבועה חלה על ביטול מצוה אלא כשהמצוה מתבטלת לגמרי כאותה ששנינו באלו מותרין, סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל וכו' בשבועות מותר שאין נשבעין לעבור על המצוות, אבל זה הואיל ולבסוף הוא נושא ומקיים מצות פריה ורביה לא מקרי ביטול, וכי תימא הא אמרינן בפרק שבועות שתיים בתרא אהא דאמרינן דבעינן דאיתיה לשבועה בלהבא ולשעבר, מתיב רב המנונא אם לא אכלתי היום אם לא הנחתי תפלין היום מי איתיה בלא אניח, אלמא אם אמר שלא אניח תפלין היום מקרי ביטול מצוה אע"ג דלא מבטל לה למצות תפלין לגמרי, איכא למימר, דהתם ביטול מצוה איקרי, דלכל יומא ויומא איתא למצוה, ואפילו אם יניח היום חייב להניח למחר, ולא מקיימא מצוה דיום זה במה שיניח למחר, אבל מצות פריה ורביה אחת היא כל ימי חייו. ומשקיימה נפטור

המצוה יש ביטול מצוה בכל יום ויום, והכוונה בזה, כמו שכתב שם הרמב"ם (ריש פט"ו מהלכות אישות), דכל שלא קיים מצות פרו ורבו חייב לבעול בכל עונה ועונה עד שיהיו לו בנים, דהיינו שחייב להשתדל בכל יום בקיום המצוה, וכל איחור מן הקיום יש בזה ביטול מצות עשה של אותו זמן, או דאין הביאור כן, אלא יש חיוב לקיים המצוה פעם אחת בימי חייו, אלא שמעיקרי המצוה שלא יתאחר מלקיימה, ומ"ש הרמב"ם "הרי זה עובר ומבטל מצוה עשה", הכוונה בזה, כיון שמחויב ובהול לקיים מיד המצוה בלי עכוב, הנה מעיקרי המצוה שלא יתאחר מלקיימה, ובאמת כשיקיימנה לבסוף, קיים המצוה לגמרי ואין כאן חסרון בקיום המצוה, אלא חשיב רק שהתאחר מלקיים חיובו.

והנה פשט הדברים המובן מלשון הרמב"ם הוא, כמו הצד הראשון שכתבנו, דבאמת בכל יום ויום מחויב אדם להשתדל שיקיים מצות פרו ורבו, ובכל יום ויום רמיא עליה חיוב חדש, וממילא כל שמתאחר מלקיים המצוה, יש בזה ביטול גמור של המצוה שבאותו יום, ולא הוי רק בגדר שיהוי המצוה.

ובנמוק"י ביבמות פרק הבא על יבמתו (דף כ"א מדפי הרי"ף) כתב וז"ל: "וכתבו מן המפרשים ז"ל דנכון הוא ברוק שעברו עליו עשרים שנה ואינו רוצה לישא אשה, שב"ד יכפוהו לישא לקיים פריה ורביה, וכן נראה מדברי הרמב"ם ז"ל שכתב בספר נשים פרק ט"ו, כיון שעבר עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצוה עשה, וכן משמע בגמרא, ואם כן הוה ליה כשאר מצות עשה, שהיו מכין עד שתצא נפשו או עד שיקיים המצוה" עכ"ל, ובפשטות הכוונה בזה כנ"ל, דהוי ככל מצוות עשה שמחויב מיד, וכל שיהוי הוא ביטול המצוה, כיון שכל יום רמיא עליה חיוב חדש לקיים המצוה.

[1234567 ח"ח"נ]

אם חשיב ביטול גמור של המצוה באותו יום, קשה איך הותר להתאחר לת"ת, וצ"ל דלשכחת התורה הותר לבטל מ"ע, וכדברי שו"ע הרב

אמנם קשה לפי ביאור זה מה שכתב הרמב"ם, דאם עוסק בתורה וטרוד בה, מותר להתאחר, שהעוסק כמצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה, וקשה בזה, ממאי דמבואר במועד קטן (ט' ע"ב) דבמצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים אינו נפטור מהמצוה על ידי תלמוד תורה, ולא אמרינן בזה העוסק במצוה פטור מן המצוה, וכבר העירו בזה רבותינו האחרונים ז"ל.

ובשו"ע הרב (הלכות תלמוד תורה פרק ג' בקונטרס אחרון סק"א) מיישב קושיא זו, דמאי דאמרינן דמבטלינן תלמוד תורה למצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים.

אמנם לפי מה שנראה לכאורה מלשון המהרי"ט, לענ"ד הביאור כמו שכתבנו, שמצות פרו ורבו אחת היא כל ימי חייו, וחשיב ביטול מצות עשה כיון שמשאה את המצוה, וכמו שמבאר כן הקובץ הערות עצמו את דברי הרמב"ם, וכנראה הוכרח הקובץ הערות לפרש כן דברי המהרי"ט, כיון דמסקנת המהרי"ט דחשיב כנשבע לבטל את המצוה, ואם לא היה חיוב כל יומא ויומא, לא היה בזה ביטול מצוה, אמנם צריך לומר בזה, דכיון דמעיכרי המצוה הוא שלא ישתאה מלקיימה, אם כן אעפ"י דהמצוה אחת היא כל ימי חייו, כיון דמחויב לקיימה מיד, אם נשבע נגד חיוב זה לקיימה מיד, חשיב כנשבע לבטל את המצוה, וצריך לעיין ולמצוא מקור לגדר כזה.

מצינו דוגמא לזה דשיהוי חשיב כביטול מהא דמי שמתאחר למול עצמו כל יום באיסור כרת קאי

אמנם עדיין צריך ביאור דרכו של המהרי"ט ז"ל, דבאמת היכן מצינו גדר כזה של שיהוי מצוה, עד שמגדירו הרמב"ם כביטול מצות עשה, דבשלמא לדרך הראשונה שכתבנו, מובן דחשיב כביטול מצוה, כיון שכל יום ויום רמיא עליה שיקויים בו מצות פריה ורביה, אבל אם גדר מצות פרו ורבו הוא כמו שכתב המהרי"ט ז"ל "אחת היא כל ימי חייו", מדוע יש בשיהוי המצוה גדר של ביטול מצות עשה, לכל היותר נוכל להבין שיהיה בזה הגדר של "זריזין מקדימין", וכמו שבאמת מבואר כן בשו"ת הרשב"א שהביא החקרי לב (ריש אבהע"ז) [ניובא לשון הרשב"א לקמן]. דמצות פרו ורבו הוי כמילה ביום השמיני שאין זמנה בהול, ולכן פסק שם הרשב"א, דהנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע לא חשיב כנשבע לבטל את המצוה, וטעמיה דהרשב"א כנ"ל, דכיון דלא ס"ל לומר דמצות פרו ורבו חיובה הוא בכל יומא ויומא, דהרי אם קיים לבסוף יצא ידי חובתו, אם כן ודאי הוא שגדר המצוה אחת היא כל ימי חייו, וממילא גדרה הוא כזריזין מקדימין, ולא מחויב יותר מזה, אבל זו מנא לן לומר, דאין חיוב לקיים המצוה בכל יום ויום, אלא אחת היא כל ימי חייו, ואעפ"כ אומר המהרי"ט ז"ל דחשיב ביטול מצות עשה בזה שמתאחר מלקיים את המצוה, וכמ"ש הרמב"ם.

ועתה ראיתי בזה בחקרי לב (ריש אבהע"ז), שהאריך לבאר את דברי הרמב"ם מדוע חשיב מבטל מצות עשה אף דבידו לקיים אח"כ, וכתב דביטול מצות עשה מיירי כשמת לבסוף ולא קיים המצוה, עוד כתב שם, דאף שבידו לקיים לאחר זמן, מחויב מיד לקיים את המצוה שמא ימות ונלפייז בכל המצוות אמרינן כן, דכל מצוה שיש לה אפשרות לעשותה לאחר זמן חייב לקיימה מיד מלבד דינא דזריזין מקדימין. ובחזו"א (יו"ד סו הלכות צדקה סמ"ה) דו

הימנה, הילכך כל שמתעצל בה, שיהוי מצוה היא ולא ביטול, שהרי אם עשאה לבסוף קיים את המצוה, ומיהו מאחר שהוא מצווה מעתה, הרי הוא מבטל קיום מצוה, כמו (שהוכיח) [שמוכח] מלשון הרמב"ם ז"ל, שכתב הרי זה עובר ומבטל מצות עשה" עכ"ל המהרי"ט.

ובהמשך הדברים הביא המהרי"ט את דברי הרא"ש, דרוק שאינו רוצה לישא אשה שיכפוהו בית דין בשוטיין, וכתב שם וז"ל: "והשוה אותה הרא"ש לשאר מצוות עשה שאמרו סוכה שאיני עושה לולב שאיני נוטל, מכין אותו עד שתצא נפשו, ומינה דדמי להו בהא שאם נשבע שלא לישא אפילו שנה אחר עשרים, הוה ליה נשבע לבטל את המצוה ולא חיילא" עכ"ל.

[לוח"צ 1234567]

הנה למדנו מדברי המהרי"ט ז"ל, גדר מחורש בדברי הרמב"ם, דאין מצות פריה ורביה דומה למצות תפילין, דהתם בתפילין כל יומא ויומא איתא למצוה, וכל יום ויום יש לו חיוב חדש, משא"כ במצות פרו ורבו אחת היא כל ימי חייו, ומשקיימה נפטר ממנה, וכשמתעצל ומתאחר מלקיימה יש כאן שיהוי מצוה אבל לא ביטול מצוה, ואעפ"כ מסיק בזה המהרי"ט ז"ל, דחשיב נשבע לבטל את המצוה, דמאחר שהוא מצווה מעתה, הרי הוא מבטל קיום המצוה.

והביאור בזה, דאף שמצות פרו ורבו "אחת היא כל ימי חייו" כלשון המהרי"ט ז"ל, מ"מ כיון שכתב הרמב"ם דלאחר כ' שנה עובר ומבטל עשה, חזינן דהגדר בזה, דאין היתר להשהות המצוה, ומכיון דמדיני המצוה לעשותה מיד בלי שיהוי, והוא מעיקרי מצוה זו שלא להשהותה, לכן ס"ל למהרי"ט ז"ל דחשיב בזה כנשבע לבטל את המצוה אף דיוכל לקיימה אחר זמן, כיון שהתורה צותה לקיים מיד ולא להשהות, וז"ש "ומיהו מאחר שהוא מצווה מעתה, הרי הוא מבטל קיום המצוה", דהיינו שאף שאם מקיימה לאחר זמן הועיל הקיום לפטור אף על זמן זה, דהרי מצות פרו ורבו אחת היא כל ימי חייו, מ"מ מושבע ועומד הוא לקיימה עתה בלא איחור, ולכן חשיב נשבע לבטל את המצוה.

ובקובץ הערות בהוספות (סק"א) מפרש דברי מהרי"ט באופן אחר, וז"ל: "ולפי מסקנתו נשל מהרי"ט דהו"ל נשבע לקיים את המצוה וכו', ולפי זה צריך לומר דגם במצות פרו ורבו בכל יומא ויומא איתא למצוה, אלא דבשעה שיש לו בנים המצוה מתקיימת מאליה, אבל בהיו לו בנים ומתו באמת צריך לקיים המצוה מחדש" עכ"ל.

הנה מבואר כנ"ל, דגדר מצות עשה דמילה הוא מצוה שעשייתה פעם אחת, וביטול מצות עשה שכתב הרמב"ם הכוונה היא, איחור קיום המצוה, ובאמת כשיקיים מצות מילה לבסוף, לא יחשבו לו אותם ימים שביטל המצוה כביטול מצות עשה, אלא כאיחור קיום המצוה, אם כן יש לומר שבגדר זה הוא מצות עשה דפרו ורבו, וכמו שנתבאר.

אמנם יעויין בדבר אברהם (ח"א סימן ל"ג), דמבאר דעת הרמב"ם, דבכל רגע ורגע הוא מבטל מצות עשה, ואף שימול לבסוף לא תיקן את ביטול המצוה שלא קיים באותם ימים שעברו, ואין לו תקנה, והאריך להסביר לפי"ז מדוע אין חייב כרת אף כשמל לבסוף עיי"ש, אמנם מדברי הכסף משנה והחזו"א שהבאנו מבואר שלא כדבריו, עוד עיי"ש בדבר אברהם (ח"ג סימן ד') במה שהאריך לדון בדעת הרמב"ם, היכא שמל לבסוף אם תיקן את העשה שביטל בתחילה.

ובעיקר הדברים לדמות מצות עשה דפריה ורביה למצות עשה דמילה, יש מקום לחלק בזה, דבשלמא במצות עשה דמילה יש לנו גילוי שכך הוא רצון התורה, שיוקדם מעשה המילה, שהרי כתוב בתורה ביום השמיני, וכן שהוא ערל כל זמן שלא מל, אבל בפריה ורביה מנלן שזהו הגדר בתורה, דילמא הוי כמצות עשה דכתיבת ספר תורה, או זכירת עמלק, עיין בחינוך במצות מחיית עמלק, ובפשטות כן הוא במצות עשה דפרו ורבו כל שקיים פעם אחת בחייו סגי, וצ"ל דכיון "שלא נברא העולם אלא לפריה ורביה", כלשון המשנה בגיטין (מ"א ע"ב), לכן פשיטא להו לחזו"ל כן דכל יום ויום הוא מוזהר לקיים המצוה.

ג"מ בכל דיון זה, במה שכתב הרמב"ם שמותר להתאחר במצות פור' לת"ת, היכא שלא יקיים פור' לאח"כ אם באופן זה נדחית מפני ת"ת

וי"ש נפקא מינה בכל זה [אם הוי מצוה אחת, או דהוי מצוה כל יום ויום], אם אמרינן דמצות פריה ורביה נדחית מפני תלמוד תורה היכא שאי אפשר לקיים פריה ורביה לאחר זמן, דהנה יש שני ביאורים ברברי הרמב"ם הנ"ל, במ"ש דאפילו אחר כ' שנה אם היה עוסק בתורה דמותר להתאחר מפריה ורביה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, והבאנו מה שהקשו האחרונים ז"ל דהא לא אמרינן כן בתלמוד תורה דעוסק במצוה פטור מן המצוה כשא"א לקיימה ע"י אחרים, ואופן אחד הבאנו לעיל (ד"ה ובשו"ע) בשם שו"ע הרב והנצי"ב ז"ל, דלא אמרינן כן בביטול תורה תמידי שיוכל לבוא לידי שכחה עיי"ש, ואופן שני כתב בקובץ הערות הנ"ל (הוספות אות א') דכל מצוה שאפשר לקיימה לאחר זמן ולא מתבטלת לגמרי אלא רק מתאחר

בארוכה במצוה שאין זמנה קבוע מאימתי קעבר עליה, ודן שם שכל שמשתאה לדבר הרשות עובר בעשה, או דכל שדעתו לקיימה לאחר זמן לא עובר כלל, עיי"ש בזה.

אמנם לכאורה יש לומר, דמצינו כדוגמתו, והוא ברמב"ם בהלכות מילה (פ"א ה"ב) וז"ל: "נתעלם מבית דין ולא מלו אותו, כשיגדל הוא חייב למול את עצמו, וכל יום ויום שיעבור עליו משיגדל ולא ימול את עצמו, הרי הוא מבטל מצות עשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות והוא ערל במזיד" עכ"ל, ודעת הראב"ד שם, שבכל יום עומד באיסור כרת עיי"ש, ומבאר הכסף משנה, דלדעת הרמב"ם, עדיין לא עבר על המצוה שהרי בידו למול עצמו עד שימות, וכל שבידו לתקן עדיין לא עבר, ודעת הראב"ד, דבכל יום עומד באיסור כרת כיון שבכל יום הוא עובר בודאי על מצותו של מקום, ואע"פ שאינו מתחייב כרת לגמרי, מ"מ באיסור כרת הוא עומד בכל יום ויום וראוי ליכרת עיי"ש.

הנה מבואר בזה, דאף שכתב הרמב"ם, דבכל יום ויום שיעבור עליו ולא ימול את עצמו, הרי הוא מבטל עשה, ואפ"ה כתב הכסף משנה דעדיין לא עבר על המצוה, ולכאורה מוכח מזה כנ"ל, דמחויב למול עצמו כל ימי חייו, ולא חשיב ביטול גמור של המצוה, אלא כיון שמדיני המצוה הוא שלא להשהותה אלא לקיימה מיד, חשיב כמבטל עשה בכל יום ויום עד שימול עצמו.

ואף דאמרינן בפסחים (ד' ע"א) גבי מילה ביום השמיני: "כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין, שנאמר וישכם אברהם בבוקר", אינה ראייה למצות מילה שלא בזמנה אחר יום השמיני שתהיה בגדר זה של זריזין מקדימין, דהתם עיקר טעמא הוא משום דהתורה קבעה זמן קבוע, וכדאמרינן "כל היום כולו כשר למילה", אבל במצות מילה שאינה בזמנה שלא קבוע לה זמן, יש לומר שעיקר צווי התורה שמיד אחר יום המשניני יהיה מהול [שוב ראיתי עיקר סברא זו בקיצור בחזו"א (יו"ד סוף הלכות דצקה סק"ה), דמילה בזמנה כיון שזמנה קבוע והרי אמרה תורה שאינו עובר עד שיעבור היום עיי"ש].

והחזו"א (ריש הלכות מילה) כתב לבאר דעת הרמב"ם והראב"ד בהאי לישנא: "ואע"ג דבכל יום מבטל מצות עשה וכו', מ"מ אינו חייב כרת על זה, וגם אין עונש ביטול מצות עשה שעשייתה פעם אחת, ומאחזרה ומקיימה בסוף, כעונש ביטול מצות עשה שאי אפשר לקיימה עוד, דנהי דבכל יום הוא מוזהר מפי הגבורה לעשות והוא ממרה ואינו עושה, מ"מ כשמקיים בסוף הוקל חטאו וחשיב כמאחר הצוואה ולא כמבטל" עכ"ל.

קיומה, חשיב כאפשר לקיימה על ידי אחרים, ונדחית מפני ¹⁰²³⁴⁵⁶⁷הראשונה שכתבנו לעיל, דיש כל יום ויום מצוה חדשה, אם כן מבטל ממש פריה ורביה כל יום, ולא שייך לומר בזה דחשיב כאפשר לעשותה על ידי אחרים כיון שיכול לקיימה לאחר זמן, דהא מצוה של אותו יום לא קיים ואין לזה תקנה, אבל לדעת הרמב"ם לפי הבנת הב"ש, דאין לדבר קצבה, ויכול ליבטל לגמרי מפריה ורביה, הא דאמרינן בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, אף דבעלמא לא אמרינן כן בתלמוד תורה, נצטרך לתירוצו של שו"ע הרב הנ"ל, דהיכא שיש ביטול תורה תמידי, אמרינן בתלמוד תורה עוסק במצוה פטור מן המצוה אף לגבי מצוות שאי אפשר לקיימן על ידי אחרים, ויתבאר לפי הדרך הראשונה שכתבנו, דכל יום ויום מחויב מחדש לקיים מצות פריה ורביה, דלפי"ז אין חילוק בין מבטל מצות פריה ורביה לעולם לבין מאחר מלקיימה, כיון דכל יום ויום יש ביטול מצוה, וכן עזאי שביטל מצות פריה ורביה לעולם, הוא מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכמו שמפורש כן גם בלבוש (ריש אבהע"ז) עיי"ש.

דברי הרשב"א דמצות פו"ר אין זמנה בהול, אלא אסור להתאחר בקיום המצוה מדין זריזין מקדימין

ובחקרי לב (ריש אבהע"ז) הביא תשובת הרשב"א (ח"ד סימן צ"א) וז"ל: "שאלת מי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע, מי מדמינן לה לההוא ירושלמי, שבועה שלא אוכל מצה וכו', דהכא נמי כיון שלא נשבע שלא ישא לעולם אלא עד זמן ידוע, אין זה נשבע לבטל את המצוה, תשובה, שבועה היא חלה, דאין זה נשבע לבטל את המצוה, דאפשר לקיים זה וזה, ולא זו בלבד שאין זמנה בהול, אלא אפילו במצוה שזמנה בהול כמילה ביום השמיני, אם נשבע שלא ימול בבוקר ער ארבע וחמש שעות או שנשבע שלא יאכל מצה שעה ראשונה של לילה, מקיים שבועתו ומשתתה עד זמן שנשבע, וכ"ש זה שאין זמנו בהול" עכ"ל.

הנה מבואר בדברי הרשב"א שלא כדברי הרמב"ם הנ"ל, דס"ל שהמתאחר מלקיים פריה ורביה חשיב כמבטל עשה, דהרי מדמי לה למילה ביום השמיני שאין זמנה בהול, וכל חיובו להקדים הוא מדין זריזין מקדימין, ועוד נראה מדברי הרשב"א, שלא יהיה כלל דין כפייה על המצוות במצות פריה ורביה, כיון שאין כאן כלל ביטול ואיחור המצוה, וכמ"ש לעיל (ד"ה ומדברי הרשב"א).

הערה בענין המקדים לישא בן י"ג שנה

שו"ע (אבהע"ז סימן א' ס"ג): "מצוה על אדם שישא אשה, והמקדים לישא בן י"ג מצוה מן המובחר" עכ"ל, וכן הוא בטור, הנה מלשון זו משמע, דהוא מדין

תלמוד תורה עיי"ש, וכן כתב בהעמק שאלה (שאלתא ה' סק"ד) וז"ל: "דכל מצוה שאינה עוברת הרי היא כמצוה שאפשר לעשות על ידי אחרים, כמבואר ביו"ד (סימן ר"מ סי"ב), ומשום הכי תלמוד תורה דוחה כל מצוה שאינה עוברת" עכ"ל.

והנה לדרך הראשונה שכתבנו דפריה ורביה היא מצוה שחיובה הוא כל יום ויום, אם כן אותו יום שביטל המצוה ודחאה, אי אפשר לקיים לאחר זמן, וודאי נצטרך לתירוצו של שו"ע הרב, אבל לדרכו של המהרי"ט ז"ל בדעת הרמב"ם, דמצות פריה ורביה היא מצוה אחת כל ימי חייו, אם כן נוכל לומר את תירוצם של הנצי"ב והקובץ הערות הנ"ל.

ולפי"ז היכא שרוצה להתאחר ולבטל לגמרי מצות פריה ורביה כדי שלא יטרח במזונות ויהיה פנוי לכו לתורה, הנה לדעת שו"ע הרב יהיה אפשר מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה, וכן עזאי יוכיח (יבמות ס"ג ע"ב), שביטל לגמרי מצות פריה ורביה ללימוד תורה, אבל לדעת הנצי"ב בספר העמק שאלה והקובץ הערות, לא יוכל ליבטל לגמרי ממצות פריה ורביה אלא רק להתאחר, וכן עזאי אינה ראייה כיון שהיה אנוס בזה, כמ"ש שם בקובץ הערות.

דבר זה, אם מותר לבטל לגמרי מצות פו"ר בשביל ת"ת, הוא מחלוקת הרמב"ם והרא"ש

ולבאורה ענין זה הוא פלוגתת הראשונים ז"ל, אם תלמוד תורה דוחה לגמרי מצות פריה ורביה או שרי רק להתאחר, דהרא"ש כתב בפרק קמא דקידושין (סימן מ"ב) וז"ל: "וכולוהו מודו דאם אי אפשר לו ללמוד אם ישא אשה, ילמוד ואח"כ ישא אשה, והקצבה לאותו לימוד לא ידענא, שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו, שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה" עכ"ל, והב"ש (סימן א' סק"ה) כתב דהרמב"ם חולק בזה על הרא"ש, ואין קצבה לדבר, אלא כל שיהיה טירחא בשביל מזונות ויצור אינו מתגבר עליו, מותר להתאחר ואין קצבה לדבר עיי"ש.

וי"ל דתלויה פלוגתא זו במה שנתבאר לעיל, דלדעת הרא"ש כל מאי דשרי ללמוד תורה ואח"כ לישא אשה הוא מדין עוסק במצוה פטור מן המצוה כמ"ש הרמב"ם, אלא דצריך שיוכל לקיים המצוה פעם אחרת לאחר זמן, שאז חשיב כיכול לקיימה על ידי אחרים, לכן כתב "שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו" וכן עזאי שנתבטל מפריה ורביה כל ימיו אינה ראייה כיון שהיה אנוס וכונ"ל, וזה רק לדרכו של המהרי"ט ז"ל הנ"ל, דמצות פריה ורביה אחת היא כל ימי חייו, דאי לאו הכי, דהיינו לדרך

ס"ל דבמתו הבנים קיים פריה ורביה, דטעמא דפריה ורביה משום דרב אסי, ואיתותב רב הונא התם, ולרבי יוחנן דקיי"ל כוותיה, לא מתקיים דינא דפריה ורביה עד שיתקיים דינא דשבת, ומבואר בפשטות, דדינא דפריה ורביה הוא מטעם שבת, דהיינו, דקיום המצוה של פריה ורביה ותכליתה הוא כדי שיתקיים שבת.

וכן מבואר ממאי דאמר רבא התם (יבמות ס"ב ע"ב), דכשמתו הבן והבת, והניחו הבן בת והבת בן, דמקיים פריה ורביה, ואמרינן טעמא "דלשבת יצרה בעיא והאיכא", ומבואר כנ"ל, דקיום מצות פריה ורביה הוא בזה שמתקיים שבת.

עוד מבואר כן בסוגיא בבכורות (מ"ז ע"א): "איתמר היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה וכו' לא תהו בראה לשבת יצרה" [וכן הוא בסוגיין הנ"ל בשינוי לשון עיי"ש, אלא שבבכורות הובא הפסוק של שבת], ועיי"ש בתוס' דכל שזרעו מתייחס אחריו חשיב "עבד לה שבת", וכל זה מטעם הנ"ל, דעיקר קיום מצות פריה ורביה הוא בזה שמתקיים דין שבת.

עוד מבואר כן בסוגיין (ס"ב ע"א): "תניא אידך רבי נתן אומר בית שמאי אומרים זכר ונקבה, ובית הלל אומרים זכר או נקבה, אמר רבא מ"ט דרבי נתן אליבא דבית הלל, שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה והא עבד לה שבת" עכ"ל הגמרא.

ועיין בתוס' בסוגיין (ד"ה הכל), שכתבו להוכיח דפריה ורביה תלי בשבת, מהא דקאמר רבא מאי טעמא דרבי נתן אליבא דבית הלל, לא תהו בראה לשבת יצרה, והא עבד לה שבת עיי"ש, וצ"ע לכאורה למה לא הביאו התוס' ראייה מדינא דרבי יוחנן הנ"ל בהיו לו בנים ומתו דקיי"ל כוותיה, וכן מהא דרבא הנ"ל (יבמות ס"ב ע"ב) מהיו לו בן ובת ומתו והניחו בן ובת, וכן מהאי דבכורות הנ"ל (מ"ז ע"א), ומה ראו להביא ראייה מרבי נתן אליבא דב"ה שהוא דלא כהלכתא, ועיין בערוך לגר על דברי התוס' הנ"ל, וצ"ע בזה.

לפי הנ"ל מוכח, דדין שבת מתקיים בבן ובת דומיא דפ"ר אבל דבר זה הוא מחלוקת הפוסקים אם מתקיים דין שבת בבן אחד או דוקא בבן ובת

ולפי כל מה שנתבאר, מסתבר לכאורה, דיש ללמוד דין שבת מדין פריה ורביה, וכיון דקיי"ל כב"ה דלא מקיים פריה ורביה עד שיהיה לו זכר ונקבה, הכי נמי לא מקיים שבת עד שיהיה לו זכר ונקבה, ולשטות שאשה מצווה על שבת. לא תמייס מצות שבת עד שיהא לה כז ובת.

פריה ורביה, דהיינו שיש בידו מצוה מובחרת של פריה ורביה.

ויש לעיין בזה, דהרי מקור הלכה זו הוא ממאי דמבואר ביבמות (ס"ב ע"ב): "והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך" עכ"ל הגמרא, וכמו שכתב מקור זה בבאר הגולה שם (סק"ו), ובביאור הגר"א (סק"ו) עיי"ש, ובפשטות דין זה אינו מדיני פריה ורביה אלא הוא מדין סיג לקדושה ודרך ישרה, ולא שייך לומר בזה לכאורה "מצוה מן המובחר", דמשמע שמקיים מצות פריה ורביה בהידור ובשלימות.

ומוכח כן ברמב"ם, שהרי לא הביא הלכה זו כלל בהלכות אישות (פרק ט"ו), ששם הוא דוכתא דמצות פריה ורביה, אלא הביא דין זה בהלכות איסורי ביאה (פרק כ"א), ששם הוא מענינא דעניני קדושה ופרישות ושמירת הברית עיי"ש, וכתב שם הרמב"ם הלכה זו בהאי לישנא: "מצות חכמים להשיא אדם בניו ובנותיו סמוך לפירקן, שאם יניחן יבואו לידי זנות או הרהור, ועל זה נאמר ופקדת נוך ולא תחטא" עכ"ל, ועיי"ש במגיד משנה שהמקור לזה הוא מבייתא הנ"ל ביבמות (ס"ב ע"ב), וגם לא כתב הרמב"ם לשון זו "מצוה מן המובחר" שמשמעותו הוא הידור במצות פריה ורביה, אלא "מצות חכמים", ולפי סדר הדברים שברמב"ם היה לו למרן ז"ל בשו"ע להביא הלכה זו בסימן כ"ג בענין שמירת הברית אוצר החכמה 1234567.

בדין פריה ורביה ודין שבת

(ז) **שם** איתמר היו לו בנים ומתו, רב הונא אמר קיים פריה ורביה, רבי יוחנן אמר לא קיים, רב הונא אמר קיים משום דרב אסי, דאמר רב אסי אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף, שנאמר כי רוח מלפני יעטוף וגו' [כלומר, טעמא דפריה ורביה משום דרב אסי, והאי כיון דנטלו על ידו מנשמות שבאותו אוצר ששמו גוף, הרי קיים מצות פריה ורביה, רש"י], ורבי יוחנן אמר לא קיים פריה ורביה, לשבת יצרה בעינן והא ליכא. הנה בפשטות מבואר בסוגיא, דלרבי יוחנן טעמא דפריה ורביה הוא משום שבת, וכמו שכתב כן רש"י לרב הונא, דטעמיה משום דרב אסי, עד שיכלו כל נשמות שבגוף, הכי נמי לרבי יוחנן טעמיה ידידיה הוא משום טעמא דשבת.

ראיות שקיום מצות פריה ורביה תלי בדין שבת

ומבואר בזה, דלרב הונא לא תלי קיום דפריה ורביה בשבת. דשבת מתמייס רק בבנים חיים. ואפ"ה

דזכר ונקבה במצות פריה ורביה, בעינן לעוד דין נוסף שיתקיים דין שבת מהזכר לחודיה ודין שבת מהנקבה לחודה, דכמו שנאמר דין שיעור במצות פריה ורביה, כן נאמר דין שיעור במצות שבת, וכשמתו הזכר או הנקבה, לא נתקיים אותו דין של שבת, וממילא לא קיים מצות פריה ורביה כל עיקר.

וְלִפְיֵי מתבאר, דיש שני דיני שבת, עיקר דין שבת הכללי [וגם נשים מצוות בן] שהוא זכר או נקבה, ודין שבת שהוא מדין פריה ורביה, ולכן מי שמקיים שבת שלא מדין פרו ורבו, כגון אשה המקיימת שבת, בזה יתכן לומר דסגי בבן או בבת, אבל היכא דבעינן שיתקיים דין שבת מדינא דפריה ורביה, יש לומר דבכל בן ובכל בת תהיה דרגת הקיום כדין שבת, וכל שלא נתקיים בבן או בבת דין שבת, כגון שמתו הבנים, לא קיים המצוה, וכאילו נאמרה מצות פרו ורבו בסגנון זה, שיקיים שבת פעמיים, דהיינו קיום דין שבת בבן זכר שלו, וקיום דין שבת בבת נקבה שלו.

וְעַפִּי"ז ניחא לן לישב הסתירה הנ"ל בדברי הט"ז, שבסוף סק"ב כתב שאשה יוצאת בשבת בבן או בבת, והוכיח כן מהא דרבי נתן אליבא דב"ה וכנ"ל, ובסק"ז כתב הט"ז דלהלכה דבעינן זכר ונקבה וכבריייתו של עולם, הכי נמי בדין שבת בעינן בן ובת כבריייתו של עולם, ולפי מה שכתבנו החילוק מבואר, דס"ל לט"ז לחלק בין דין שבת של אשה שסברא פשוטה היא שיוצאת בבן או בבת, וזה מה שכתב בסק"ב, ובדין שבת שהוא מדין פריה ורביה, בזה בעינן בן ובת דוקא.

דברי הגר"א ז"ל שדין שבת תמיד הוא בזכר ונקיבה אף בחיוב שבת של אשה

ובדברי הגר"א ז"ל מבואר, דלדידן דמקיים פריה ורביה בזכר ונקבה, הכי נמי הוא בשבת, ואף אשה לא תקיים שבת אלא בבן ובת, דהנה דעת הרמב"ם (פט"ו מהלכות אישות ה"ד) דהיכא שמתו הבן והבת והניחו זכר ונקבה שבאו מזכר ונקבה, קיים בזה מצות פריה ורביה, אבל אם הניחו ב' זכרים או ב' נקיבות לא קיים המצוה, ודלא כמשמעות דברי התוס' ביבמות (ס"ב ע"ב), וכתב על זה הגר"א ז"ל (סימן א' ס"ק י"ד) וז"ל: "דטעם המתני" הוא שיהא זכר ונקבה בעולם, וזהו לשבת לתנא דמתניתין" עכ"ל עיי"ש היטב בכל דברי הגר"א ז"ל.

ומתבאר דמאי דאמר רבא לאביי התם (יבמות ס"ב ע"ב) דאם הניחו הבן בת והבת בן מהני [ודלא כאביי לפי גרסת הרמב"ם שם], משום "דלשבת יצרה בעיא והאיכא", דהיינו לתנא דמתניתין, דאילו לתנא דבריייתא דהיינו רבי נתן דס"ל אליבא דבית הלל זכר או נקבה

אמנם מצינו בזה פלוגתת הפוסקים ז"ל, אם מתקיים דין שבת בבן אחד, דבשורת מעיל צדקה (סימן ל"ג) פשיטא ליה דמקיים שבת בבן אחד, ודעת ההפלאה בספר נתיבות לשבת (סימן א'), דמקיים דין שבת דוקא בזכר ונקבה דומיא דפריה ורביה, ועיין בזה בפרי יצחק (חלק א' סימן מ"א), דהאריך להוכיח דדין שבת הוא גם בבן אחד עיי"ש.

סתירה בדברי הט"ז, דלגבי אשה כתב שמתקיים שבת בבן אחד, ובמק"א כתב דמתקיים שבת בבן ובת דומיא דפריה ורביה, ויישוב לזה

ובט"ז (אבהע"ז סימן א' סוף סק"ב) ס"ל דאשה מקיימת שבת אף בבן אחד, והוכיח כן מהא דרבי נתן הנ"ל (ס"ב ע"א) דיליף משבת דדין פריה ורביה הוא בזכר ונקבה אליבא דב"ה, אם כן מוכח דפשוט הוא דבשבת מקיים אף בבן אחד, אמנם להאמור יש לדחות ראייה זו ולומר, דזה דוקא לב"ה אליבא דרבי נתן, דמקיים פריה ורביה בבן אחד, אם כן כך הוא דין שבת, אבל לדידן דפריה ורביה ילפינן מבריייתו של עולם דבעינן זכר ונקבה, אם כן יש לומר דגם בשבת הוא כן דבעינן בן ובת כבריייתו של עולם, ודין שבת ודין פריה ורביה תלי הא בהא, כיון דטעמא דפריה ורביה הוא כדי שיתקיים שבת.

ומפורש כן בט"ז עצמו (שם סק"ז), שהקשה בהא דהיו לו בנים ומתו, דמתבאר מן הסוגיא (יבמות ס"ב ע"ב), דאם מת אחד מהן לא קיים פריה ורביה, דהרי לקיום דין לשבת יצרה סגי בבן אחד או בבת אחת, כמבואר בהא דרבי נתן אליבא דב"ה הנז"ל, וכתב שם לתרץ וז"ל: "אלא ודאי כיון דפסקינן הלכה לענין פריה ורביה דבעינן זכר ונקבה כבריייתו של עולם, גם בשבת הדין כן דבעינן לשבת כבריייתו של עולם, ולכך באם מת אחד מהם לא קיים פריה ורביה" עכ"ל, ובאמת הט"ז סותר עצמו למה שהבאנו לעיל, דבשבת באשה סגי בבן או בבת.

ויתכן ליישב דברי הט"ז הנ"ל, שהנה אליבא דרבי נתן מבואר, דסברא פשוטה היא לומר דשבת הוא בבן אחד וללא כל ילפותא, ואדרבה, מדין שבת ילפינן לדינא דפריה ורביה דסגי בבן אחד, אם כן מבואר דסברא פשוטה היא דשבת מתקיים בבן אחד, והא דבעינן בן ובת לתנא דמתניתין אליבא דב"ה, דילפינן מבריייתו של עולם, אין הביאור דילפינן דכך הוא שבת, שיישובו של עולם הוא בזכר ונקבה, אלא עיקר הילפותא הוא בשיעורא דמצות פריה ורביה, דאינה מתקיימת אלא בזכר ונקבה, אבל בעינן דכל אחד מחלקי המצוה, דהיינו הזכר והנקבה, יתקיים בכל אחד מהו דיו שבת. דהיינו אחר ילפותא זאת דבעינו שיעורא

לדין בערב אל תנח ידיך, שבוה הוי חיוב מדרבנן עכ"פ, ועיי"ש בב"ש (ס"ק י"ד), אמנם בערוך השלחן (אבהע"ז סימן א' ס"ד) האריך בזה, דאין אשה מחויבת בשבת אלא שייכת במצות שבת עיי"ש, ר"ל דשייכת בקיום מצות שבל אבל אין לה חיוב.

אמנם מצות עשה דפריה ורביה ודינא דשבת, ודאי דתרי עניני ניהו, דאף הפטור מפריה ורביה יש שיטות שמצווה בשבת, וכמבאר בב"ש (סימן א' סק"ב), דאף אשה שאינה מצווה בפריה ורביה מצווה היא בשבת, ודינא דשבת אינו תלוי בפריה ורביה, אמנם בהא איכא לספוקי, אם שוים הם בגדרם ודינם, או דיש לומר דאף מי שלא קיים פריה ורביה יתכן שקיים מצות שבת, או להיפוך, דאף מי שלא קיים ¹²³⁴⁵⁶⁷שבת יתכן שקיים פריה ורביה, וכמו שיתבאר לפנינו בס"ד.

במחלוקת הפוסקים אם אשה מצווה על שבת

אמנם אם אשה מצווה על שבת, אין דבר זה מוסכם, דהנה אמרינן במגילה (כ"ז ע"א): "אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה וכו' אשה נמי לא תהו בראה לשבת יצרה", ונחלקו רבותינו הפוסקים ז"ל בענין מכירת ספר תורה להשיא יתומה, דעת הח"מ (סימן א' סק"א) דאין מוכרין ספר תורה להשיא יתומה, והב"ש (סק"ב) חולק דהרי אשה מצווה על שבת, כמבאר בתוס' ב"ב (י"ג ע"א ד"ה שנאמר) לחד תירוצא התם, והט"ז (סק"ב) האריך לבאר, דלשני תירוצי התוס' אשה מצווה על שבת עיי"ש, וכן דעת המגן אברהם (או"ח סימן קנ"ג).

ולכאורה יש לעיין, דהא מפורש ברמב"ם דאין אשה מצווה על שבת, וכמ"ש בהלכות איסורי ביאה (פכ"א הכ"ו): "ואין האיש רשאי לישב בלא אשה, ולא ישא עקרה וזקנה שאינה ראויה לילד, ורשות לאשה שלא תנשא לעולם או שתנשא לסריס" עכ"ל, ומבואר בפשטות דאין אשה מצווה על שבת.

ואין לומר דמיירי הרמב"ם שיש לה בנים וכבר קיימה שבת, דהרי מיירי הרמב"ם בהלכה זו בדיני פריה ורביה וכמ"ש שם המגיד משנה, דמה שכתב "ולא ישא עקרה וזקנה שאינה ראויה לילד", מציין המגיד משנה למאי דמבואר ברמב"ם בהלכות אישות (פט"ו ה"ז), ומיירי התם בדיני פריה ורביה דהאיש מצווה על פריה ורביה עיי"ש, וכן מה שכתב הרמב"ם הנ"ל דרשות לאשה שלא תנשא לעולם, מיירי בדיני פריה ורביה, וכמ"ש שם המגיד משנה דמקור דברי הרמב"ם הוא ממאי דמבואר בימות (ס"ה ע"ב) דקיי"ל דאשה אינה מצווה על פריה ורביה כלל, ודיני פריה ורביה אתא הרמב"ם לאשמועינן. ומדכתב הרמב"ם בהאי

מתקיים לשבת יצרה בזכר או נקבה וכמפורש בסוגיא שם (ס"ב ע"א), אבל לתנא דמתניתין דס"ל דלביית הלל לא מקיים פריה ורביה עד שיהיה לו זכר ונקבה, אם כן הכי נמי בדין שבת לא תתקיים המצוה עד שיהיה לו זכר ונקבה. ^{אוצר החכמה}

ואין לומר דכוונת הגר"א לשבת שהוא מדין פריה ורביה וכמו שנתבאר לעיל, אבל ביסוד דין שבת מודה הגר"א דסגי בבת או בבת, ונשים יקיימו שבת בבן או בבת, הנה לא משמע כן בדברי הגר"א, דאם כן לא הוה ליה למימר "וזהו לשבת לתנא דמתניתין", דהא לפי"ז לכו"ע לשבת יצרה הוא בבן או בבת ואין בזה פלוגתא בין תנא דמתניתין לתנא דברייתא בפירוש ענינא ד"לשבת", אלא דס"ל לתנא דמתניתין דבעינן בן ובת מדין פריה ורביה ובעינן שיהיה בזכר דין שבת ובנקבה דין שבת, ואם כן אין חילוק בין תנא דמתניתין לתנא דברייתא בגדר דין שבת ולכו"ע סגי בבן או בבת, ומתוך זה שכתב הגר"א ז"ל דיש חילוק בדין שבת בין תנא דמתניתין שהוא בבן ובת, לבין תנא דברייתא שהוא בבן או בבת, מבואר דנחלקו ביסוד דין שבת אם הוא בבן ובת לתנא דמתניתין, ובן או בת לתנא דברייתא, ונ"מ בדין שבת של נשים, וכמו שנתבאר.

ונפקא מינה לדינא בכל הדיון הנ"ל, למאי דמבאר בב"ש (סימן א' סק"ב) דמוכרין ספר תורה להשיא יתומה, דאשה מצווה על שבת, איך יהיה הדין אם יש ליתומה בן או בת בלבד, הנה לדעת המעיל צדקה והט"ז והפרי יצחק לא ימכרו ספר תורה כיון שקיימה כבר דין שבת, ולדעת ההפלאה והגר"א ימכרו ספר תורה דלדין דפריה ורביה הוא בבן ובבת, לא קיימה עדיין דין שבת.

דין שבת אם הוא מצוה וחיוב

ובעיקר דין שבת, אם הוא מצוה וחיוב, הנה אמרינן בגיטין (מ"א ע"ב) גבי מי שחציו עבר חציו בן חורין דכופין את רבו לשחררו מפני תיקון העולם "והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורביה שנאמר לא תהו בראה לשבת יצרה", ונקטו האי קרא ולא קרא דפרו ורבו, משום דמוכחא מילתא דמצוה רבה היא, וכמ"ש שם התוס' (ד"ה לא), ומבואר בלשון התוס' והפוסקים ז"ל, דדין שבת הוי מצוה וחיוב, וכלשון התוס' בחגיגה (ב' ע"ב ד"ה לא תהו בראה), דלשבת יצרה הוי עשה, עוד הקשו התוס' שם (ד"ה לישא) שיבוא עשה דלשבת יצרה וידחה לא תעשה דלא יהיה קדש עיי"ש, והב"ש (סימן א' סק"ב) כתב דאשה מצווה על שבת, הנה מבואר, דשבת הוי מצוה ועשה.

ובפשטות משמע דדין שבת הוי מצוה וחיוב, ובאמרנו דאשה מצווה בשבת, ר"ל דמחויבת לקיים דין זה וככל הדינים והחיובים. ועיי"ש בב"ש שמדמה דיו שבת

אמר הדין עמו וכו'. עיי"ש בכל הסוגיא, ומבואר בסוגיין, דנכסי צאן ברזל בחזקת הבעל הם, דהא אף לרבי יהודה דס"ל דהמכנסת שום לבעלה יכולה לומר כלי אני נוטלת, מ"מ חשיב מחוסר גוביינא, וברשותיה קאי, ועיין ברש"י (ד"ה מי לא מודה) דשעבודא בעלמא אית לה עליהו, ולכן מבואר בסוגיין, דההיא אצטלא דמילתא דפרסוה אמיתנא דקנייה הקדש משום דהקדש חמץ ושחרור מפקיעין מידי שעבוד, ועיין בתוס' ישנים דהגוף קנוי לו עתה, לכן יכול להפקיע מידי שעבוד, ועיין תוס' בגיטין (מ"א ע"א) דאף באצטלא דפרסוה אמיתנא אמרינן בזה בע"ח מכאן ולהבא הוא גובה, ומבואר מכל זה, דהבעל חשיב מוחזק בנכסי מאן ברזל וחשיב שקנויים לו עתה.

ועיין מה שכתבנו בכל זה, בב"ב (קנ"ח ע"א אות צ"ד) ובספר שערי ציון (ח"ב סי' י"ד) בקושיית הריב"ש (סי' שס"ב), שהקשה סתירה לכל זה מסוגיית הגמרא בב"ב (קנ"ח ע"א) בענין נכסי צאן ברזל בחזקת מי, בחזקת יורשי הבעל, או בחזקת יורשי האשה, או יחלוקו עיי"ש, והרי בסוגיין מבואר שנכסי צאן ברזל הם בחזקת הבעל, עיי"ש מה שכתבנו בכל זה.

(כט) **ס"ח ע"א** גופא בן ט' שנים ויום אחד גר עמוני ומואבי וכו' שבאו על כהנת לוייה וישראלית פסלוה. ועיין בתוס' (ד"ה רישא) מה שהקשו דנוקמיה אחזקה קמייטא דהוה פחות מבין תשעה ונוקי אתתא בחזקת כשרות עיי"ש, ועיין מה שכתבנו בדברי התוס' בספר שערי ציון (ח"ב סי' ו' ענף ג').

בסוגיא דדיימא מיניה ודיימא מעלמא

(ל) **ס"ט ע"ב** איתמר הבא על ארוסתו בבית חמיו, רב אמר הולד ממזר, ושמואל אמר הולד שתוקי. עיין בסוגיא בקידושין (ע"ה ע"א), דאיכא ג' לשונות בפירוש הפלוגתא, וללשון שלישי דהתם, שהוא מסקנא דהתם וכמ"ש הרי"ף בסוגיין, והתוס' (כתובות י"ג ע"ב ד"ה ההוא ארוס), לרב הולד ספק ממזר ולא מהני בדיקת אמו, ולשמואל הולד שתוקי ומהני בדיקת אמו, וקיי"ל כשמואל, כיון דקיי"ל כאבא שאול דקרי לשתוקי בדוקי, עכ"פ מבואר, דאף במקום דלא שדינן לולד בתריה ידיה, הולד הוא ספק ממזר ומועילה בדיקת אמו, וכשמואל].

ונאמר בסוגיין ביבמות תרי לישני, לישנא קמא סבירא ליה. דלרבא מיירי דדיימא מעלמא ושחשודה

ענינא ררשות לאשה שלא תנשא לעולם, משמע בזה שאינה מצווה כלל שיהיו לה בנים, אם כן קשה מדוע סתם הרמב"ם שלא תנשא לעולם ומשמע אף כשאין לה בנים, הא מחוייבת להנשא להוליד בנים מדין שבת, וכן מוכח מהמשך לשון הרמב"ם הנ"ל "או תנשא לסריס" דאין האשה מחוייבת בשבת [שו"ר שהעיר כן בספר ישועות יעקב (אבהע"ז סימן א' ס"ב) דמוכח מדברי הרמב"ם הנז"ל דאין אשה מצווה על שבת, וכדברי הח"מ].

וז"ל התוספתא (פ"ח דיבמות ה"ב וה"ג): "לא יבטל אדם מפריה ורביה, אלא אם כן יש לו בנים וכו', אין האיש רשאי לישוב שלא באשה, והאשה (רשאי) [רשאה] לישוב שלא באיש, האיש אין רשאי לשתות עקרין שלא יוליד, והאשה רשאה לשתות עקרין שלא תלד, איש אין רשאי לישא עקרה וזקנה איילונית קטנה ושאונה ראויה לילד, האשה רשאה להנשא אפילו לסריס" עכ"ל ^{התוספתא} ^{התוספתא} ומהכא ממש הוא מקור לכל דברי הרמב"ם הנ"ל [נועתה ראיתי בברכי יוסף (סימן א' ס"ק ט"ז) שהעיר בדברי המ"מ הנ"ל מדוע לא ציין שמקור דברי הרמב"ם דרשות לאשה שלא תנשא לעולם, הוא מדברי התוספתא הג"ל].

ומבואר דכל דברי התוספתא הם לבאר החילוק בין איש לאשה לענין דינא דפריה ורביה, ומבואר בזה, דכיון דאשה אינה מחוייבת בפריה ורביה, אין לה שום חיוב לקיום תולדות, ומשמע דאין לה כלל מצות שבת [אלא אם כן נדחוק שכל הדברים שבתוספתא וברמב"ם הנ"ל הם מדינא דאורייתא, ודינא דשבת הוא אינו מדאורייתא, ומעין זה עיין במגיד משנה (פט"ו ה"ז מהלכות אישות)], ועיין באר היטב (סוף סימן א') ובישועות יעקב (אבהע"ז סימן א' סק"ב) דמבואר בדבריהם דאין חיוב שבת באשה על פי דברי הרמב"ם הנ"ל.

ולענין מה שאשה מותרת לשתות כוס של עיקרין כמבואר בשו"ע (סימן ה' ס"ב), עיין בזה בפתי תשובה שם (ס"ק י"א) בשם החתם סופר (אבהע"ז סימן כ') שדן בזה דהרי מחוייבת מדין שבת, עכ"פ צריך עיון הוא, מדוע לא הוזכרו דברי הרמב"ם הנ"ל בדבריהם של הח"מ והב"ש והט"ז הנ"ל, שו"ר בברכי יוסף (ס"ק ט"ז) אריכות בזה, והחליט שם שמדברי התוספתא הנ"ל מוכח, דאשה לא מפקדא כלל אפריה ורביה אפילו מדרבנן, עיי"ש באורך, עוד עיין בזה בדברי הראשונים (רפ"ב דקידושין).

(כח) **ס"ו ע"ב** איתמר המכנסת שום לבעלה, היא אומרת כלי אני נוטלת והוא אומר דמים אני נותן. הדין עם מי. רב יהודה אמר הדין עמה ור' אמי